

TROUWEN EN DAN BOUWEN!?

*Afstudeeronderzoek naar de betrokkenheid van jonge gezinnen
binnen de Hervormde Gemeente Kootwijk / Kootwijkerbroek*

Studenten:

Pieter-Jan van Halum, 120308

Arjan de Kwant, 100424

Martin Lakerveld, 121200

19 mei 2016

Begeleider: Dirk van Schepen MA

Godsdienst Pastoraal Werk

Christelijke Hogeschool Ede

Voorwoord

Voor u ligt ons afstudeeronderzoek *‘trouwen en dan bouwen’*, een onderzoek naar de kerkelijke betrokkenheid van jonge gezinnen in de Hervormde Gemeente Kootwijk / Kootwijkerbroek. De afgelopen jaren zagen we in Nederland een afname van kerkgangers. Dit proces gaat ook de gemeente in Kootwijk / Kootwijkerbroek niet voorbij. Het is niet (meer) vanzelfsprekend dat jonge stellen na hun kerkelijke huwelijk ook kerkelijk betrokken blijven. Met dit onderzoek hopen wij aan de hand van een analyse van de situatie iets bij te dragen aan het gemeenteopbouwwerk in deze gemeente.

Vandaar dat wij ook gekozen hebben voor de titel *‘trouwen en dan bouwen’*. Stellen worden door te trouwen aan elkaar verbonden. Vanaf dat moment gaan zij *‘samen wat opbouwen’*. Doordat hun huwelijk kerkelijk wordt ingezegend, is hun huwelijk onlosmakelijk verbonden met God en de lokale gemeente. Het is alleen wel de vraag of deze jonge gezinnen ook met God en de lokale gemeente *‘samen wat opbouwen’*.

Als toekomstig HBO-theologen raakt deze materie ons. Wij zien dat er veranderingen plaatsvinden in een kerk die ons lief is. Wij zouden het een gemis vinden als er steeds meer kerken zouden moeten sluiten. Daarom vonden wij het interessant om ons in deze materie te verdiepen. Niet omdat wij denken de problematiek op te kunnen lossen. Maar wel om een duidelijker beeld te krijgen van de situatie en zo ook te leren hoe de kerk het beste met deze problematiek om zou kunnen gaan.

Graag willen wij op deze plaats een aantal mensen bedanken. Wij zijn Dirk van Schepen MA zeer dankbaar voor de begeleiding van ons afstudeerproject. Tijdens de besprekingen hebben wij veel goede aanwijzingen en tips gekregen. Daarnaast bedanken wij ds. W. Peene, als contactpersoon vanuit onze opdrachtgever: de Hervormde Gemeente Kootwijk / Kootwijkerbroek. Zijn betrokkenheid is een belangrijke factor geweest in de totstandkoming van dit onderzoeksverslag. Verder bedanken wij alle jonge gezinnen in Kootwijk / Kootwijkerbroek die tijd beschikbaar hebben gesteld voor interviews en enquêtes. Als onderzoekers waren wij verrast met de grote behulpzaamheid. Zonder hen was dit onderzoek niet mogelijk geweest.

Ede, 19-5-2016

Pieter-Jan van Halum
Arjan de Kwant
Martin Lakerveld

Inhoud

Voorwoord	1
Samenvatting.....	4
1. Inleiding	5
1.1 Aanleiding.....	5
1.2 Onderzoeksvraag.....	5
1.3 Methodiek	5
1.4 Structuur.....	6
2. 'Kootjebroek'	8
2.1 Ons kent ons!?	8
2.2 Wat maakt een dorp tot een dorp?	9
2.3 Dorpskerk	9
2.4 Dorp midden in de cultuur	10
2.5 Conclusie	10
3. Gereformeerd-zijn	11
3.1 De Gereformeerde Bond	11
3.2 Gereformeerd-zijn	11
3.3 Veranderingen binnen de Gereformeerde Bond	12
3.4 Conclusie	12
4. God verdwijnt uit Nederland.....	14
4.1 Inleiding	14
4.2 Ontwikkelingen kerk.....	14
4.3 Individuele secularisatie	16
4.4 Conclusie	17
5. Secularisatie, een interpretatie	19
5.1 Wat is secularisatie?	19
5.2 Herkomst	19
5.3 Hoe is dit theologisch te duiden?	20
5.4 Oplossingen	21
5.5 Conclusie.....	22
6. Gezinnen in ontwikkeling	23
6.1 Jonge volwassenheid	23
6.2 Ontwikkeling van het persoonlijk geloofsleven	23
6.3 De stadia van de jonge gezinnen.....	24
6.4 Socialisatieproces	24
6.5 Conclusie	25
7. Life style-milieus	26

8. Interview algemene kerkenraad	28
9. Interviews jonge gezinnen.....	30
9.1 Methode	30
9.2 Uitkomsten	30
9.3 Inzichten vanuit interviews	31
10. Enquêtes jonge gezinnen	32
10.1 Methodiek	32
10.2 Bepalen betrokkenheid	32
10.3 De acht groepen	33
10.4 Uitkomsten enquêtes	35
10.5 Motivaction	38
10.6 Conclusies enquête	39
11. Analyse, conclusie en discussie	41
11.1 Analyse	41
11.2 Aanbevelingen	42
11.3 Discussie	43
12. Literatuurlijst	44
Bijlage 1: Conclusies literatuuronderzoek.....	47
Bijlage 2: Interview Jonge Gezinnen	48
Bijlage 3: Enquête.....	49
Bijlage 4: Uitkomsten van enquête	52
Bijlage 5. Conclusies praktijkonderzoek	61

Samenvatting

De betrokkenheid van jonge gezinnen in de Hervormde Gemeente Kootwijk / Kootwijkerbroek neemt af. Deze problematiek gaat dieper dan alleen de zichtbare betrokkenheid, het afnemende bezoek aan kerkdiensten of doordeweekse activiteiten. Het heeft ook te maken met het gemeenschappelijke geloof en belijden. Bij trouwe kerkgangers waar het geloof geen centrale plaats meer heeft treedt ook verschraving van het geloof op. Daarnaast zagen we dat vanwege de context van een dorp op het platteland gemeenschap een heel belangrijk onderdeel van betrokkenheid is, de gemeenschap kent een groot 'wij-gevoel'. Dit is een kracht voor de leden van deze gemeenschap, maar een zwakte voor nieuwkomers. Zeker aangezien het gemeenschapsgevoel veel gevolgen heeft voor de kerkgang. Door jonge gezinnen in te delen in op hun feitelijke, inhoudelijke en emotionele betrokkenheid is het mogelijk hen te segmenteren. Uit ons praktijkonderzoek bleek dat er geen doorsnee jong gezin was. De vele verschillende achtergronden zorgden voor een gemêleerde doelgroep, met verschillende vragen en behoeftes. Daar komt bij dat het voor jonge gezinnen vaak al zoeken is naar balans, in de nieuwe fase van hun leven. Ook op geloofsgebied is het zoeken naar de juiste balans en het op een goede manier vormgeven. Juist in deze situatie is het belangrijk om hen te helpen met het vinden van de juiste richting. Vanwege de verschillende achtergronden van de verschillende jonge gezinnen is maatwerk gevraagd. Wij zijn er van overtuigd dat de Hervormde Gemeente Kootwijk / Kootwijkerbroek de potentie heeft om dit maatwerk te leveren.

1. Inleiding

Vanaf het eind van de twintigste eeuw neemt de kerkelijkheid in Nederland significant af. Lange tijd leek dit verschijnsel aan de Veluwe voorbij te gaan. Dit blijkt echter niet langer het geval te zijn. De algemene kerkenraad van de Hervormde Gemeente Kootwijk / Kootwijkerbroek signaleert een verminderde kerkelijke betrokkenheid in deze plattelandsgemeente.

1.1 Aanleiding

De Hervormde Gemeente Kootwijk / Kootwijkerbroek heeft ons gewezen op de problematiek onder de jonge gezinnen. De kerkenraad signaleert dat jongeren zolang zij thuiswonend zijn bij de kerk betrokken zijn en trouw de kerkdiensten bezoeken. Wanneer zij op eigen benen staan en gehuwd zijn, lijken zij minder gemotiveerd te zijn om de kerkdiensten te bezoeken. Hieruit concludeert de kerkenraad dat de verbondenheid met de kerk lijkt te zijn afgenomen. Anderzijds zijn er jonge gezinnen die wel zeer betrokken zijn. Het ontbreken van jonge gezinnen kan op de lange termijn grote gevolgen hebben voor de opbouw van de gemeente. Het is daarom goed om hier aandacht voor te hebben.

De doelgroep voor ons onderzoek zijn de stellen die in de periode 01-01-2008 tot 01-06-2015 hun huwelijk kerkelijk in hebben laten zegenen. Deze doelgroep is bepaald door de algemene kerkenraad van de Hervormde Gemeente Kootwijk / Kootwijkerbroek. Er is voor deze afbakening gekozen omdat in deze periode zowel ds. P.J. den Admirant als ds. W. Peene werkzaam waren binnen deze gemeente. Er is gekozen voor de mensen die in deze periode getrouwd zijn en dit kerkelijk hebben laten inzegenen. We laten dus de jongvolwassen singles buiten beschouwing evenals de jonge gezinnen die hun huwelijk niet kerkelijk in hebben laten zegenen. Dit hebben wij gedaan op verzoek van de opdrachtgever, omdat zij onder deze groep de problematiek waarnemen. In deze periode hebben 91 jonge gezinnen, hun huwelijk kerkelijk in laten zegenen in de Hervormde Gemeente Kootwijk / Kootwijkerbroek. Van hen zijn er inmiddels 39 verhuisd. Daarnaast zijn er 11 jonge gezinnen vanuit andere gemeentes ingekomen. Hierdoor is de doelgroep op 63 jonge gezinnen vast te stellen.

1.2 Onderzoeksvraag

In dit rapport zullen wij inzicht geven in de verminderde betrokkenheid onder de jonge gezinnen in de Hervormde Gemeente Kootwijk / Kootwijkerbroek. Daarnaast zullen wij aanbevelingen doen, zodat de algemene kerkenraad weet hoe zij op de verminderde betrokkenheid kan reageren. Wij hebben daarbij gekozen voor de volgende hoofdvraag:

Wat is de oorzaak van de schijnbare mindere betrokkenheid van jonge gezinnen vanaf het moment dat zij zelfstandig worden binnen de Hervormde Gemeente Kootwijk / Kootwijkerbroek en op welke manier kan de kerkenraad (gemeente) hiermee beleidsmatig en praktisch omgaan?

1.3 Methodiek

De problematiek in Kootwijk / Kootwijkerbroek staat niet op zichzelf, maar valt ook binnen de grotere trend van ontkerkelijking en secularisering. De laatste jaren is hier al veel over gezegd en geschreven.

Daarom hebben wij voor twee vormen van onderzoek gekozen, allereerst een stuk literatuuronderzoek en daarnaast een deel praktijkonderzoek. In het literatuuronderzoek bestuderen wij wat de verschillende godsdienstwetenschappen over deze probleemstelling schrijven. Hierbij hebben we ons allereerst gericht op de geografie en de kerkelijke achtergrond, aan de hand van deze twee deelvragen proberen wij een beeld te krijgen van de omgeving van de jonge gezinnen. Door middel van een onderzoek naar de godsdienstsociologie en de (theologische) interpretatie van secularisatie proberen wij een beeld te krijgen van de tijd waarin de jonge gezinnen leven. Om een

duidelijk beeld te krijgen van wie de jonge gezinnen zijn bestuderen wij ook de godsdienstpsychologie en verdiepen wij ons in Life style-milieus.

Ons praktijkonderzoek bestaat uit drie delen, allereerst hebben we een gesprek met de algemene kerkenraad. In dit gesprek wordt het probleem verkend en luisteren we naar hun verwachtingen. Daarnaast zijn er ook de interviews met de jonge gezinnen. Deze dienen, samen met het literatuuronderzoek, tot input voor de enquête. Tot slot verspreiden we onder de gehele populatie een enquête.

1.4 Structuur

We beginnen met deel 1, de literatuurstudie. Zoals hierboven beschreven, zullen we van verschillende kanten op de problematiek, de context en de doelgroep inzoomen. Allereerst kijken we naar de omgeving van Kootwijk en Kootwijkerbroek (hoofdstuk 2). Daarna zoomen we in op de kerkelijke achtergrond (hoofdstuk 3). Nadat we naar de context hebben gekeken, volgt de vraag naar de landelijke trends en ontwikkelingen binnen de sociologie, we wijden hier een apart deel aan de theologische duiding van secularisatie (hoofdstuk 4 en 5). Als laatste onderzoeken we de doelgroep, wie ze zijn en waar ze mee bezig zijn (hoofdstuk 6 en 7). De conclusies van de literatuurstudie zijn te vinden in bijlage 1.

Het tweede deel is het praktijkonderzoek. Als eerste beschrijven we de uitkomsten van het interview met de algemene kerkenraad (hoofdstuk 8). Daarna gaan we in op de interviews die we gehouden hebben met de jonge gezinnen (hoofdstuk 9). De inzichten uit dit gedeelte van het praktijkonderzoek zijn meegenomen als input bij de gehouden enquêtes (hoofdstuk 10). De conclusies van het praktijkonderzoek zijn te vinden in bijlage 5.

Nadat we beide lijnen hebben beschreven, namelijk die van het literatuuronderzoek en die van het praktijkonderzoek, kunnen we het vraagstuk analyseren en conclusies trekken (hoofdstuk 11).

Deel 1

Literatuuronderzoek

2. 'Kootjebroek'

Om te ontdekken in wat voor omgeving de jonge gezinnen leven is het goed om naar de (godsdienst)geografie van Kootwijk en Kootwijkerbroek te kijken. Beide dorpen zijn te lokaliseren op de Veluwe. De leefomgeving wordt hier bepaald door een agrarische cultuur, hierdoor kunnen we beide dorpen ook wel rekenen tot het platteland. Als we bijvoorbeeld kijken naar Kootwijk zien we dat we hier te maken hebben met 'het gesloten platteland'. Dit is een klein, afgelegen dorp, met een beperkt voorzieningenaanbod. Kootwijkerbroek kan meer gerekend worden tot 'het dorpse platteland'. Daar is sprake van meer voorzieningen en daardoor ook een centrumfunctie voor omliggende dorpen en gehuchten. In beide dorpen zijn kernmerken van een hechte dorpsamenleving zichtbaar (Vermeij & Mollenhorst, 2008, pp. 35-42). Het leven op het platteland wordt vaak als overwegend positief ervaren. Men spreekt van rust, vrijheid, veiligheid, gemoedelijkheid en een hechte gemeenschap. Toch is er ook vaak een beeld van sociale controle en een ouderwetse uitstraling (Steenbekkers, Simon, Vermeij, & Spreeuw, 2008, pp. 93-115).

2.1 Ons kent ons!?

Dat er in dorpen vaak sprake is van een hechte gemeenschap en sociale controle, zien we bijvoorbeeld terugkomen in de uitspraak 'ons kent ons'. In hoeverre is dit vooroordeel waar, heerst er in dorpen altijd een 'ons kent ons'-cultuur? Is er tegenwoordig nog steeds sprake van hechte lokale verbanden? We kunnen allereerst stellen dat de onderlinge samenhang op het platteland groter is dan in de stad. De meeste mensen kennen elkaar en de 'netwerkdichtheid' is erg groot. Men beleeft meer verbondenheid binnen hun leefomgeving. Men houdt elkaar meer in het oog, mensen van buiten het dorp vallen sneller op en men groet elkaar vaker. Het persoonlijke sociale netwerk is bij een plattelandsbewoner meer gericht op de directe leefomgeving (de Gelder-Starrenburg, Hoftijzer, & Domburg, 2010). Sociale relaties op het platteland hebben een dichte netwerkstructuur. De meeste mensen kennen elkaar persoonlijk of van gezicht. Men geeft de lokale dorpsgemeenschap een belangrijke plek in het leven. Dit komt allereerst vanwege de directe woonomgeving en daarnaast door het samen delen van een gemeenschappelijk verleden. Crisissituaties kunnen een dorp hechter maken (Simon, Vermeij, & Steenbekkers, 2007, pp. 11-17). Buren nemen een belangrijke plek in binnen de dorpsgemeenschap. Zeker wanneer men landelijk woont is men snel aangewezen op buren. Het contact tussen buurtgenoten kan ver gaan en heel persoonlijk zijn, maar vaak gaat het eerder om bekenden dan om diepgaande relaties (Vermeij & Mollenhorst, 2008, pp. 11-17).

Weenink heeft in 2009 onderzoek gedaan naar de 'ons kent ons-cultuur' onder dorpsbewoners op het platteland (Weenink, 2009). Hij schrijft dat het mag gelden als een cliché, maar dat het niet minder waar is. Gezamenlijke activiteiten staan symbool voor de sociale cohesie. Te denken valt aan activiteiten, waar een groot deel van het dorp aan deelneemt of meewerkt. Op die momenten voelt men zich verbonden, deze momenten versterken de gemeenschap van een dorp. Hier wordt vaak vooral aan meegewerkt door mensen die al langer in het dorp wonen en actief onderdeel zijn van de gemeenschap. Vaak voelt het onderdeel van een groep zijn ook als morele plicht voor dorpsbewoners. Dit laatste is een van de eigenschappen van een hechte, kleine, deels ook traditionele dorpsgemeenschappen. Daarnaast is er onder plattelandsbewoners vaak sprake van een sterk 'wij-gevoel'. Er is een scheidslijn tussen de 'echte' bewoners van het dorp en 'de anderen'. Deze 'anderen' zijn vaak mensen die naar het dorp zijn verhuisd. Voor hen kan het 'wij-gevoel' een drempel opwerpen. De komst van nieuwe inwoners wordt door inwoners niet per definitie als iets negatiefs gezien, zolang men zich maar aanpast. Deze drempel zorgt er voor dat de integratie niet altijd even vloeiend verloopt. Nieuwe bewoners hebben vaak het gevoel dat ze ondanks hun inzet, nooit in de groep opgenomen zullen worden. Dit kan worden versterkt door dialect of streektaal (Simon, Vermeij, & Steenbekkers, 2007, pp. 123-141).

2.2 Wat maakt een dorp tot een dorp?

Het wij-gevoel vormt de identiteit van het dorp. De identiteit van een dorp is namelijk geen optelsom van de identiteit van de individuele dorpsbewoners. Er ontstaat een dorpsidentiteit wanneer men zich als groep gaat identificeren. De kenmerken die hen onderscheiden van anderen, is gelijk aan de groepsidentiteit. Deze identiteit kan gevormd worden op basis van religie, taal, etnische kenmerken, sociale labels, ideeën, overtuigingen, historische achtergronden, enzovoort. Ondanks al deze keuzemogelijkheden zijn er altijd een paar gegeven aspecten, zoals eigenschappen van de bewoners, sociale/ onderlinge relaties, historische gebeurtenissen/verhalen, opvattingen (normen en waarden), activiteiten en rituelen, objecten, plekken en ruimtelijke kwaliteiten (Aalvanger & Beunen, 2011, pp. 9-10). De dorpsidentiteit is dus geen statisch gegeven, maar een geheel van relaties en representaties. Vanwege de context is de identiteit enerzijds vloeibaar anderzijds ook sterk afgebakend. De identiteit van de groep is dus constant in beweging, moet telkens opnieuw worden vastgesteld en is nooit af.

Als we kijken naar de geografische ligging van Kootwijk en Kootwijkerbroek, zien we dat deze te plaatsen is binnen de zogenaamde 'Biblebelt'. Hier zien we grote reformatorische gemeentes en ook grote evangelische gemeentes. Deze gordel loopt van de Zeeuwse eilanden via het Zuid-Hollandse en Utrechtse platteland naar de Noord-Veluwe en de kop van Overijssel. Dorpen en steden binnen deze gordel onderscheiden zich op religieus gebied. Dit is bijvoorbeeld terug te zien aan de scholen met verschillende denominaties en de vaccinatiegraad. Deze context geeft een bepaalde kleur aan de identiteit van Kootwijk en Kootwijkerbroek. Zo wordt onder andere het straatbeeld bepaald door de verschillende kerken (Steenbekkers, Simon, & Veldheer, 2006, pp. 384-385).

2.3 Dorpskerk

Het straatbeeld van de meeste dorpen wordt bepaald door een dorpskerk en de verbondenheid met een kerkelijke gemeente ligt in een dorp vaak hoger dan in een stad. Dorpsbewoners zijn, in vergelijking met stadsbewoners, vaker lid van een organisatie of vereniging (de Gelder-Starrenburg, Hoftijzer, & Domburg, 2010). Zo zijn er ook veel meer mensen op het platteland lid van een kerk. Een kerk heeft vaak een samenbindende factor in het dorp. Toch moeten we stellen dat de meeste kerken inmiddels in dorpen ook een minderheid zijn geworden. Dit komt doordat de dorpsgemeenschappen langzaam aan het verdwijnen zijn en daardoor ook de sociale cohesie uit het dorp. Uit onderzoek is gebleken dat dorpsgemeentes nooit volledig zullen verdwijnen, maar dat zij zullen veranderen. Ze verworden tot lichtere en vrijere dorpsgemeenschappen (Simon, Vermeij, & Steenbekkers, 2007, pp. 11-17). Dit betekent dat de dorpsgemeenschap niet meer de boventoon voert en dat inwoners zelf bepalen of ze onderdeel willen worden of niet. Hierdoor wordt de vorm van gemeenschap veel lichter en vrijer. Je ziet bijvoorbeeld dat nieuwe bewoners een kerk gaan 'uitzoeken'. Daarbij bepaalt men ook uit in welke mate zij betrokken willen zijn op hun gekozen gemeenschappen. Hierdoor ontstaan heel informele groepen. Zij zijn toegankelijk, maar wel vluchtig. Deze nieuwe groepen dienen de steunpilaren te worden van de dorpsgemeenschap (van den Berg, van Houwelingen, & de Hart, 2011, pp. 11-21).

Momenteel zien we dat kerkelijke dorpsgemeentes voornamelijk naar binnen gericht zijn, rondom de zondagse eredienst. Zij houden zich voornamelijk bezig met de continuïteit en de duurzaamheid van de gemeente. Hoe kunnen de lokale tradities en het historische kerkgebouw het langst in ere gehouden worden (van Dam, 2009)? Beekman stelt dat, wanneer een dorpskerk wil overleven, men in het eigen dorp nadrukkelijk aanwezig moet blijven (Beekman, 2011). Zij moet er zelf zorg voor dragen dat ze deel uit blijft maken van de dorpsidentiteit. De kerk kan hierdoor in positieve zin bijdragen aan de cohesie in het dorp.

2.4 Dorp midden in de cultuur

We zagen al dat het dorp onderhevig is aan de veranderingen die er plaatsvinden in de cultuur. Waar men vijftig jaar geleden het dorp zag als een traditionele, redelijk zelfstandige samenleving, is dat beeld inmiddels sterk veranderd. Men is niet meer afgesloten van de buitenwereld en wonen niet meer hun hele leven in hetzelfde dorp. Ook op het platteland is men mobiel geworden, waardoor de grenzen met de steden zijn vervaagd. Dit alles heeft invloed op de cultuur en maatschappelijke verhoudingen in een dorp. Men houdt steeds minder vast aan oude waarden en wordt meer individualistisch. Het dorpsleven staat onder invloed van de (post)moderne tijd (de Gelder-Starrenburg, Hoftijzer, & Domburg, 2010). Hierdoor kunnen we dus stellen dat landelijke maatschappelijke en sociologische trends, niet enkel relevant zijn voor de steden of het westen, maar ook voor dorpen.

2.5 Conclusie

De dorpen Kootwijk en Kootwijkerbroek passen in het plaatje van een hechte plattelands dorpsgemeenschap. Dit heeft zijn voor- en nadelen. Aan de ene kant is er een hechte gemeenschap, die staat voor veiligheid en rust. De sociale cohesie is groot en men voelt de morele plicht om hier aan mee te blijven werken. Aan de andere kant brengt dit ook een duidelijk wij/zij gevoel met zich mee. Met name voor nieuwkomers kan dit een grote drempel opwerpen en is het voor hen lastig om te integreren.

De identiteit van Kootwijk en Kootwijkerbroek is vanwege de ligging op de 'Biblebelt' erg kerkelijk gekleurd. Toch zien we in dorpen de aanwezigheid van dorpskerken steeds meer afnemen. Daarnaast is de cultuur in dorpen ook onderhevig aan veranderingen. Het is belangrijk om hier als kerk op in te spelen door nadrukkelijk aanwezig te zijn in de lokale gemeenschap. Op deze manier kunnen ze een onderdeel uit blijven maken van het dorp en zo meewerken aan de dorpsidentiteit.

3. Gereformeerd-zijn

Om een beter beeld te krijgen van de Hervormde Gemeente Kootwijk / Kootwijkerbroek is het goed om naar de kerkelijke achtergrond te kijken. Zij is een hervormd-gereformeerde gemeente die haar plaats inneemt binnen de PKN. Om de nadruk te leggen op deze hervormd-gereformeerde identiteit, heeft de gemeente tijdens de vorming van de PKN de volgende verklaringen ondertekend; 'Verbonden met het gereformeerd belijden' en de verklaring 'Instemming met het convenant van Alblasserdam' (Hervormde Gemeente Kootwijk / Kootwijkerbroek, 2016).

3.1 De Gereformeerde Bond

De gerichtheid op het gereformeerde belijden, maakt dat zij zich ook verbonden weet met de Gereformeerde Bond. De Gereformeerde Bond is een vereniging binnen de Protestantse Kerk in Nederland. Zij hebben zich als doel gesteld, om binnen de PKN de gereformeerde waarheid te verspreiden en te verdedigen. Ze wil de kerk aan de belijdenis van de Reformatie binden. (Gereformeerde Bond, z.d.). De Gereformeerde Bond probeert haar doelstellingen te realiseren door middel van contacten met de lokale gemeentes. Daarnaast probeert zij deze gemeentes te ondersteunen vanuit een adviesrelatie bij beroepingswerk en spanningen in de gemeente (van de Lagemaat, 2013, pp. 33-42).

Niet iedere gemeente die zich verbonden weet met de Gereformeerde Bond, is hetzelfde. Toch heeft de Gereformeerde Bond op haar website wel een visie beschreven, over wat een hervormd-gereformeerde gemeente zou moeten zijn: "In de prediking wordt in de hervormd-gereformeerde gemeenten, vanuit de Bijbel als norm, nauwe aansluiting gezocht bij de belijdenisgeschriften als spreekregel van de kerk der Reformatie. De prediking van de Heidelbergse Catechismus in de leerdienst 's middags is er in ere. De kerkdiensten zijn gekenmerkt door een sobere liturgie, met gebruik van de psalmen. Wat dit laatste betreft is het motief dat graag rechtstreeks uit de Schrift gezongen wordt" (Gereformeerde Bond, z.d.).

3.2 Gereformeerd-zijn

Een eigen theologie kent de Gereformeerde Bond niet, maar zij voelt zich verbonden met de gereformeerde theologie (de Reuver, 2006, pp. 52-66). Wat is een gereformeerde theologie? Dat is een Bijbelse leer, zoals die wordt beleden in de gereformeerde belijdenisgeschriften (van 't Spijker, 2000, pp. 9-21). Gereformeerd-zijn is leven uit Gods genade, leven bij de Schrift en een leven uit het geloof, ten diepste is dat een leven met Christus (Wilschut, 2007, pp. 6-7). Deze theologische visie is verder uitgewerkt door Van de Lagemaat. Hij benoemt in zijn boek tien theologische kernpunten van de Gereformeerde Bond (van de Lagemaat, 2013, pp. 68-72):

1. Schriftgezag: Het gezag van de Bijbel als Heilige Schrift is onbetwistbaar.
2. Binding aan de belijdenisgeschriften: Als gezaghebbende vertolking van het geloof dient de kerk de belangrijke geloofsbelijdenissen uit het verleden te erkennen.
3. Liefde tot de kerk: De liefde voor de kerk richt zich op een verlangen naar een hervorming van de kerk.
4. Prediking centraal: De prediking staat centraal in het kerkelijk leven, hier vindt 'de bediening van de verzoening' plaats.
5. Christocentrisch en trinitarisch. De hele Schrift wordt christocentrisch gelezen. Daarnaast is er een trinitarische prediking. De verkiezende liefde van de Vader, het verzoenende werk van de Zoon en het geloofstoeienende werk van de Geest.
6. Wedergeboorte, bekering en geloof. Tegen de achtergrond van de belijdenis van Gods verkiezend handelen wordt de noodzaak van persoonlijk geloof en wedergeboorte benadrukt.
7. Verbondsmatig denken: Via geloof deelt de mens in de zegen van het verbond, de beloften aan Abraham.
8. Een sobere levensstijl: Een evenwicht tussen wereldmijding en participatie.

9. Profetische en priesterlijke roeping van de kerk. Parallel aan de persoonlijke participatie van de gelovigen in het dagelijks leven is er ook een visie op de taak van de kerk.
10. Liturgische soberheid. Net zoals bij een sobere levensstijl wordt ook het kerkelijk leven als sober en ernstig gezien.

3.3 Veranderingen binnen de Gereformeerde Bond

Van de Lagemaat heeft in 2013 onderzoek gedaan naar de individualisering binnen de Gereformeerde Bond. Hij beschrijft in zijn onderzoek onder andere de volgende veranderingen binnen deze vereniging (van de Lagemaat, 2013, pp. 225-228): Hij toont aan dat er verschillende veranderingen zijn rondom de liturgie. De Gereformeerde Bond heeft te maken met een toenemende verscheidenheid in opvattingen en behoeften. Dit wordt vooral zichtbaar in het gebruik van de bundel *op Toonhoogte* in de erediensten. Deze verschuiving wordt door de Gereformeerde Bond erkend, maar zij blijven zich actief inzetten voor een sobere liturgie.

Ook ziet Van de Lagemaat verschuivingen als het gaat om de binding met de eigen gemeente. Op dit punt heeft men vooral zorg over het verminderde bezoek van de tweede dienst. Volgens de Gereformeerde Bond is dit te relateren aan het ontbreken van leerdiensten. Dat werkt volgens hen dubbel negatief. Allereerst verdwijnt het leren uit de gemeente, daarnaast wordt de tweede dienst een herhaling van de ochtenddienst.

Daarnaast vindt er een verandering in de geloofsbeleving plaats. Zo is er binnen de Gereformeerde Bond sprake van evangelicalisering en modernisering. Volgens Gerard Dekker is dit een verschuiving die zich momenteel over de gehele breedte van de gereformeerde gezindte voordoet. Hij schrijft dat er een verschuiving plaatsvindt van een gerichtheid op leer en belijdenis omtrent God en de Goddelijke werkelijkheid naar een gerichtheid op het menselijke leven in deze werkelijkheid. Deze verschuiving manifesteert zich met name in:

- Een afnemende gerichtheid op het hiernamaals en een steeds sterkere gerichtheid op het hier en nu.
- De grotere rol die persoonlijke ervaring ook in het geloofsleven mag spelen en ook gaat spelen.
- Een veranderende omgang met de Bijbel: een recht doen aan de menselijke factor bij het ontstaan en verstaan van de Bijbel.

Daarnaast toont hij ook aan dat er ook een verschuiving plaatsvindt van een gerichtheid op de leer en het belijden naar een gerichtheid op het leven en het handelen. Deze verandering ziet hij vooral op twee punten. Allereerst zien we een geringere leerstellingheid en een afnemend belang van de belijdenis. Daarnaast zien we dat de kerk steeds minder wordt beleefd als een gezaghebbend instituut inzake leer en leven. Deze twee veranderingen hebben ook als gevolg dat er sprake is van een groeiende onzekerheid en een groeiende twijfel. Daarnaast ziet hij een relativisering van de eigen – gereformeerde – wijze van geloven (Dekker G. , Zie hoe alles hier verandert. Het verloop van de gereformeerden, 2016).

3.4 Conclusie

Het gereformeerde belijden neemt een belangrijke plaats in binnen de Hervormde Gemeente Kootwijk / Kootwijkerbroek. Zij voelt zich verbonden met de Gereformeerde Bond en gereformeerde theologie. Als gemeente probeert zij te leven uit Gods genade, leven bij de Schrift en te leven uit het geloof. Het is kenmerkend voor deze traditie dat de Schrift en de belijdenisgeschriften belangrijke plaatsen innemen binnen deze gemeente. Ook ligt er een zekere nadruk op de prediking waarin de noodzaak van persoonlijk geloof en wedergeboorte wordt benadrukt.

Daarnaast zagen we dat 'gereformeerd-zijn' in de laatste tijd op meerdere gebieden aan veranderingen onderhevig is. Dit zien we vooral op het gebied van liturgie, binding met de gemeente en de geloofsbeleving. Zeker ook dit laatste leidt tot veel verschuivingen. Zo zien we bijvoorbeeld dat er minder gerichtheid is op de leer en meer op het leven en het handelen. Deze veranderingen hebben ook als gevolg dat de kerk minder wordt beleefd als gezaghebbend instituut. Er is sprake van een groeiende onzekerheid en een groeiende twijfel wat dan weer leidt tot een relativering van de gereformeerde wijze van geloven.

4. God verdwijnt uit Nederland

4.1 Inleiding

God verdwijnt uit Nederland, zo concluderen Ton Bernts en Joantine Berghuijs in de meeste recente versie van het toonaangevende onderzoek 'God in Nederland'. Dit onderzoek is één van de grotere godsdienstsociologische onderzoeken op landelijk niveau. In de godsdienstsociologie doet men onderzoek naar de interactie van religie en samenleving. Het verdwijnen van kerken en christelijke religiositeit is iets wat de sociologen de afgelopen decennia veel heeft beziggehouden. Ondanks dat de cijfers niet eenduidig zijn, is er geen twijfel over mogelijk dat de aanhang van de christelijke kerk afneemt (Te Grotenhuis, Vermeer, Kreging, & Jansma, 2013, pp. 27-38). Bernts en Berghuijs concluderen dat er sprake is van een dubbele secularisering. Enerzijds zien we een daling van kerkleden anderzijds zien we ook dat er minder waarde aan de christelijke geloofsvoorstelling en kerkelijke participatievormen wordt gehecht (Bernts & Berghuis, 2016, pp. 181-186). In dit hoofdstuk zullen wij beide aspecten van secularisatie verder onderzoeken en zo op zoek gaan naar godsdienstsociologische verklaringen voor de ontkerkelijking in Nederland.

4.2 Ontwikkelingen kerk

Ontkerkelijking

In dit eerste gedeelte zullen wij ons richten op de ontwikkelingen binnen de kerk. Volgens verschillende sociologen is het duidelijk dat er sprake is van een teruggang in kerkgang en lidmaatschap. Volgens het Centraal Bureau voor de Statistiek rekende rond 1850 vrijwel iedereen zich tot een kerkgenootschap. Echter zien we de laatste decennia dat Nederland per saldo aan het ontkerkelijken is ook al verschilt het per plaats en kerk (Centraal Bureau voor de Statistiek, 2009).

Ontkerkelijking zien we op verschillende vlakken. Allereerst zien we dat er steeds minder kerkdiensten worden bezocht, momenteel bezoekt nog slechts 18% van de bevolking (zo nu en dan) een kerkdienst (de Hart, 2014, pp. 21-26) (Bernts & Berghuis, 2016, pp. 21-30). Daarnaast zien we dat slechts 25% van de Nederlanders zegt ingeschreven te zijn bij een kerkverband. Ook binnen de PKN zien we een gestage inkrimping qua ledental en kerkgang, maar ook als het gaat om het aantal kerkgebouwen, kerkelijke gemeenschappen en de rekrutering van professionals zien we inkrimping. Zo zien we een achteruitgang van 28% in ledenaantal, een afname van regelmatige kerkgang met 33%, een afname van 18% kerkgebouwen (de Hart, 2014, pp. 30-32). Sociologisch gezien lijkt de kerk geen rooskleurige toekomst tegemoet te gaan. Gerard Dekker vraagt zich dan ook af of de kerk zich in haar/het laatste stadium van haar ontwikkeling bevindt, namelijk haar verdwijning (Dekker G. , 2010, p. 60).

Leeftijd

Vaak wordt gedacht dat ontkerkelijking toebehoort aan de jongere leeftijdsgroepen. Het is echter de vraag of dit ook helemaal klopt. Is het wel het geval dat er een nieuw geslacht opgroeit dat radicaal afrekent met de kerk en afscheid neemt van het geloof in tegenstelling tot hun opvoeders? Het lijkt er soms op. Veel ouders zien het met lede ogen aan dat hun jongeren niet meer naar de kerk gaan. Ad Heystek legt uit dat het complexer is. Zo geeft hij aan dat kinderen niet altijd van huis uit een loyaliteit voor de kerk hebben meegekregen. Verschillende jongeren geven aan thuis altijd kritische geluiden te hebben gehoord over de kerk. Hiermee suggereert hij dat opvoeders misschien wel mede 'schuldig' zijn aan de kerkverlating van hun kinderen (Boersema & Paas, 2011, pp. 115-135). Deze kritische geluiden zijn kenmerkend voor het begin van de jaren zestig toen er een einde kwam aan de stabiele verzuilde periode. In deze tijd kwamen traditionele religieuze waarden en normen steeds vaker ter discussie te staan, en individuele ontplooiing werd meer en meer vanzelfsprekend. Deze trend ging gepaard met de-institutionalisering: de zuilen verloren in één generatie hun bindende invloed. Ook als het gaat om de kerk kwamen er steeds meer mensen die in God geloven zonder hier institutionele invulling aan te geven. Deze processen zijn vooral van invloed op de babyboomgeneratie. Maar dit werkt ook door in latere generaties (Te Grotenhuis, Vermeer, Kreging,

& Jansma, 2013, pp. 46-47). Dat ontkerkelijking niet gebonden is aan jongere leeftijdsgroepen blijkt ook uit het onderzoek van het SCP. Zij schrijft dat er in Nederland bij alle leeftijdsgroepen een enorm verval van wekelijks kerkbezoek heeft plaatsgevonden. Alleen de alleroudste groep toont een min of meer een stabiel beeld; daarvan bezoekt momenteel nog altijd ruim een kwart met wekelijkse frequentie de kerk (de Hart, 2014, pp. 30-67).

Harde kern effect

De opvoeding speelt een belangrijke rol in de godsdienstigheid van jongeren. Hoe minder men vertrouwd is met een godsdienstige opvoeding des te minder vaak men lid is van een kerk en dus ook minder vaak kerkganger is. Daar hangt mee samen dat men minder geneigd is tot bidden en Bijbellezing. Toch ziet men dat als het gaat om de houding tegenover kerkelijke regels dat alle leeftijdsgroepen tussen 1996 en 2006 gezagsgetrouwer werden. Een tendens die bij de jongste kerkleden al eerder op gang kwam. Het zou erop kunnen wijzen dat het harde-kern effect hier een rol speelt. Deze verklaring geeft aan dat de minder betrokken gelovigen afhaken, waardoor er steeds meer een kern van 'true believers' binnen de kerk overblijft. Het is plausibel dat voornamelijk de sterkst op godsdienst betrokken en gezagsgetrouwe jeugd over blijft (de Hart, 2014, pp. 69-95). Er wordt dan ook wel aangenomen dat er op een gegeven moment alle minder betrokken ingestelden verdwijnen en er dan een harde kern overblijft. Daarnaast weten we dat religieuze ouders in een sterk seculiere samenleving meer investeren in de religieuze opvoeding van hun kinderen. Dit zou het seculariseringsproces kunnen doen vertragen (Te Grotenhuis, Vermeer, Kreging, & Jansma, 2013, pp. 22-23). Dit houdt tegelijkertijd in dat er dan een moment komt waarbij er een halt wordt toegeroepen aan de ontkerkelijking. Er blijft dan een groep van sterk gelovigen over die regelmatig naar de kerk gaan en binnen de kerk actief zijn en de minder betrokkenen haken af (Meijering, 2007, pp. 499-500). Dit wordt ook wel het bodemeffect genoemd. Toch zijn niet alle sociologen het met elkaar eens als het gaat om dit bodemeffect. De materie is te uitgebreid om hier te noemen, maar bijvoorbeeld het laatste God in Nederland onderzoek toont aan dat er nog geen einde inzicht is en dat zij verwachten dat de kerkelijke betrokkenheid nog verder daalt (Bernts & Berghuis, 2016).

Groeikerken

De hierboven geschetste verwachting dat het aantal kerkleden nog verder zal dalen, roept ook vragen op. De afgelopen jaren hebben kerken zich sterk gericht op missionaire evenementen. Hebben deze activiteiten daadwerkelijk zin? Is er überhaupt aantrekkingskracht vanuit de kerk? Ondanks de grote ontkerkelijking binnen de RKK en de PKN zijn er ook kerkgenootschappen die stabiel bleven of zelfs licht groeiden. Voorbeelden van groeikerken zijn de Christelijk Gereformeerden, Gereformeerde Gemeenten in Nederland, Oudgereformeerden en Vrijgemaakt Gereformeerden. Daarnaast waren de grootste groeiers op de godsdienstige markt een aantal Pinkstergemeenten en evangelische gemeenten. Hierbij moeten een aantal dingen worden opgemerkt. Allereerst is de aanwas bij de groeikerken niet voldoende om de krimp bij de grote kerkgenootschappen te compenseren. Daarnaast is het succes van de groeikerken niet gebaseerd op een keerpunt in het algemene proces van ontkerkelijking in ons land. De groei of het stabiel blijven van verschillende kerken heeft vooral te maken met een groot geboorte-aanwas. Verder toont onderzoek naar de mensen die zich bij de groeikerken aanmelden aan dat het vooral gaat om een hergroepering in voornamelijk behoudende protestantse milieus. Een aanzienlijk aantal gelovigen dat de sfeer in hun kerk van herkomst als neerdrukkend, te kil en anoniem is gaan ervaren, switcht naar geloofsgemeenschappen die in hun ogen een meer doorleefde, warme, op elkaar betrokken, positieve en dynamische wijze van religieuze praktisch mogelijk maken. Ze willen vanuit de Bijbel leven, maar ook met hun tijd meegaan. Veel jongeren uit orthodox gereformeerde milieus blijken hiervoor gevoelig. Het gaat bij de aanwas van de echte groeikerken dus om een 'circulation of the saints', een 'recycling of the faithful' of – op zijn Hollands – om een rondpompen van gelovigen (de Hart, 2014, pp. 69-95).

4.3 Individuele secularisatie

In eerdere paragrafen beschreven we de afname van het aantal kerkleden. Volgens Guido Dierickx vloeit secularisatie voort uit een wijziging in de relatie tussen het aanbod van de religie en de vraag van de samenleving (Dierickx, 2015, pp. 127-168). Daarom zullen wij in dit gedeelte onderzoek doen naar de religieuze vraag. Wij zullen kijken wat de kernmerken zijn van hedendaagse westerse gelovigen en in welke mate het geloof verandert onder kerkleden, in welke mate is er sprake van interne secularisering?

Verandering van het geloof

De inhoud van het geloof is de afgelopen vijftig jaar onmiskenbaar veranderd. Als het gaat om het onderwijs van de christelijke traditie dan zijn er nog best aanzienlijke percentages die bereid zijn om delen van de geloofsleer te onderschrijven, maar er zijn nog maar weinig Nederlanders die alle elementen voor hun rekening wensen te nemen (de Hart, 2014, pp. 69-95). Het God in Nederland onderzoek toont ons dat de geloofsvoorstelling van Rooms-Katholieken en buitenkerkelijken vrijwel hetzelfde geworden zijn. Er is dus gebleken dat de kerkmuren weinig impact meer hebben. Zo zien we bijvoorbeeld dat het geloof in een persoonlijke God de meest voorkomende geloofsvoorstelling is in de PKN (51%), echter is er ook 34% die gelooft in een hogere macht (Bernts & Berghuis, 2016, pp. 97-119). Wanneer we dit vergelijken met een eerder God in Nederland onderzoek dan zien we dat de leden van de PKN in de afgelopen 9 jaar minder vaak theïst zijn (van 58% naar 51%). Omdat de verschillen tussen Nederlanders en kerkleden (m.b.t. het onderschrijven van geloofsuitspraken) steeds kleiner worden schrijven Bernts en Berghuis dat kerkleden eigenlijk alleen nog als groep te typeren zijn in de zin dat ze zich in ieder geval niet kunnen vinden in een atheïstische levensbeschouwing (Bernts & Berghuis, 2016, pp. 97-119).

Individualisering

In de verklaringen omtrent secularisatie is individualisering een kernbegrip. Dit heeft te maken met de grote culturele veranderingen die zich de afgelopen eeuw hebben voorgedaan. Na de Tweede Wereldoorlog ontstaat er een fase van wederopbouw, in die maatschappij herleven de oude verzuilde structuren die functioneren als vrij gesloten subculturen (van de Lagemaat, 2013, pp. 125-130). In de jaren zestig zijn de meeste kerken in een tijd terecht gekomen van versnelde achteruitgang. (Meijering, 2007, pp. 346-347) Dit was met name terug te zien in de ontzuiling, ontkerstening, emancipatie en modernisering. (Kennedy, 2005, pp. 29-30) Dekker en Stoffels schrijven dan ook dat secularisatie het proces is waarbij mensen zich losmaken van die traditionele structuren, hierbij kun je denken aan familie, de lokale gemeenschap en de kerk. Daarnaast is het kenmerkend dat mensen in toenemende mate zelf willen en/of moeten bepalen hoe zij hun levens vormgeven (Dekker & Stoffels, 2009, pp. 119-156). Dekker schrijft in een ander boek: "Individualisering treedt op als de bevolking zich afwendt van tradities, die daardoor hun uniformerende kracht verliezen, zodat mensen bij de inrichting van hun leven steeds meer hun eigen voorkeur kunnen laten gelden" (Dekker G. , 2010, pp. 73-77). Voor het individu betekent deze ontwikkeling een grotere zelfstandigheid ten opzichte van de levensverbanden waaruit men afkomstig is. Dit heeft tot gevolg dat de mens zich anders verhoudt tot de samenleving, dat ze zich minder afhankelijk weet van die samenleving.

Zeggenschap over eigen tijd is belangrijker geworden dan inkomen of carrière. Hierbij is het essentieel het vermogen te hebben tot reflectie op eigen keuzes en identiteit. Niemand kan terugvallen op gewoonten en tradities die je zonder meer kunt volgen. Het zelfontwerp van het leven wordt gebaseerd op het ideaal van authenticiteit. Feitelijk is de mens een nomade geworden, voortdurend op weg naar nieuwe keuzes. Daarom komt Van de Lagemaat tot de volgende definitie: *"Individualisering is het proces waarin individuen in toenemende mate hun eigen levensomstandigheden willen, kunnen en moeten invullen, zonder de vanzelfsprekende overname van*

opvattingen en gewoonten die gangbaar zijn in de samenlevingsverbanden waarin zij leven” (van de Lagemaat, 2013, p. 120).

Believing without belonging

Een ander aspect van de individuele secularisatie is de grenzeloosheid. Geloof en spiritualiteit trekken zich niet al te veel aan van kerkmuren, want een meerderheid van de Nederlanders noemt zich gelovig of spiritueel, terwijl slechts een kwart kerklid is (Bernts & Berghuis, 2016, pp. 125-138). Dit was niet altijd het geval. Tot voorheen waren vrijwel alle christenen ook kerkgangers. In de European Values Study van 2008 wordt genoemd dat 24% van de Nederlanders frequent naar kerk gaat en dat terwijl 59% zichzelf tot een godsdienst rekent (de Hart, 2014, pp. 69-95). Er zijn vandaag de dag aanzienlijk meer gelovigen dan kerkgangers. De Britse socioloog Grace Davie maakt daarom een scherp onderscheid tussen kerkelijkheid en persoonlijk geloof. De kerkelijkheid is op tal van plaatsen in Europa duidelijk in verval, maar religieuze geloofswaarheden kennen volgens haar een grotere stabiliteit. Davie noemt dit ‘believing without belonging’ (Davie, 2007, pp. 138-140). Volgens Gert de Jong sluit het kerkelijk aanbod niet aan bij hun behoefte. Als het gaat om kerk en geloof dan is het niet de leer en de geloofsvoorstellingen die hen interesseert. Ze geven aan meer behoefte te hebben aan aansprekende vormen, persoonlijke georiënteerd aanbod, praktisch, concreet, recht tot het hart. Niet de dogmatiek maar de ervaring telt (de Jong, 2010, pp. 27-31).

Nieuwe spiritualiteit

De afgelopen tijd is er een nieuwe spiritualiteit ontstaan. In deze vorm van spiritualiteit ligt er veel nadruk op innerlijke ervaringen en minder op dogma's. Is dit een vorm van religie die toekomst heeft of gaat het hier alleen om een tijdelijke fase? Staat de afname van hang naar dogmatische waarheden en toename van vrijzinnigheid ons nog te wachten? We zien in de literatuur drie hypothesen met betrekking tot de belangstelling voor nieuwe spiritualiteit. De eerste stelt dat er sprake is van compensatie: mensen die de kerkdeur achter zich dicht getrokken hebben zijn op zoek naar wat zij in de kerken niet konden vinden. De tweede stelt dat de nieuwe spiritualiteit voor gelovige mensen een aanvulling vormt op het reguliere kerkelijke aanbod. De derde meent dat er sprake is van een spirituele revolutie waarbij de traditionele, geïnstitutionaliseerde religie plaatsmaakt voor de nieuwe spiritualiteit. Op alle drie de hypothesen is wat tegenin te brengen (de Hart, 2014, pp. 69-95). Wij gaan echter vooral uit van het eerste. Uit het laatste God in Nederland onderzoek blijkt namelijk dat er na 2006 geen verdergaande ‘spirituele revolutie’ in Nederland heeft plaatsgevonden. De nieuwe religiositeit wordt nog steeds zeer breed onderschreven, maar heeft toch wat aan aanhang ingeboet. Kortom ook in de nieuwe spiritualiteit neemt het aantal beoefenaars van religieuze en spirituele praktijken af (Bernts & Berghuis, 2016, pp. 145-172). Het lijkt er dus vooral op dat deze nieuwe spiritualiteit een vorm van religie is die belangstelling trekt onder ex-kerkgangers die zoeken naar meer zingeving. Echter blijkt dit niet meer dan een tussenfase te zijn richting de seculariseren die helemaal geen religieuze belangstelling meer hebben.

4.4 Conclusie

De sociologische literatuur liegt er niet om, Nederland seculariseert. Het bleek dat religie en kerkelijkheid niet langer samen vallen. Echter is het duidelijk dat de ontkerkelijking en de afbrokkeling van het traditionele christelijke geloof heeft doorgezet. We zagen dat het geloof de afgelopen vijftig jaar onmiskenbaar veranderd, maar dat ook de vrijblijvendere vormen van religie geen toekomst bieden.

Als het gaat om het onderwijs van de christelijke traditie dan zijn er per dogma nog best aanzienlijke percentages bereid die onderdelen van de geloofsleer te onderschrijven, maar er zijn nog maar weinig Nederlanders die alle elementen voor hun rekening wensen te nemen. Dit heeft alles te maken met de individualisering, hierdoor neemt het sturend vermogen van de directe omgeving af op de (post)moderne mens. De spiritualiteit van dertigers kenmerkt zich dus door de ontwikkeling

van autonomie en daarmee authenticiteit, wat volgens hen tot geluk leidt. Er is huiver voor definitieve waarheden en luchtdicht afgesloten denksystemen, die vervangen worden door voorlopige inzichten, tijdelijk waarheden en poreuze scheidslijnen tussen ervaringen op uiteenlopende levensdomeinen.

Wij toonden aan de hand van het hard-kern effect aan dat het plausibel zou zijn als er na een tijd van secularisatie een groep van kernkerkelijke zou ontstaan. Zijn deze kerkelijken dan de hoop voor de toekomst? Wellicht wel, echter blijkt uit het laatste God in Nederland niet dat er sprake is van een bodem-effect. Bevindt de kerk zich dan toch in haar laatste stadium van haar ontwikkeling, haar verdwijning? Sociologisch gezien lijkt het hier wel op. De toekomst ziet er dan ook niet rooskleurig uit. De prognose is dat het aantal geïnitieerde leden van de PKN zal dalen van 1,8 naar 1,1 miljoen. Een nogal somber perspectief.

5. Secularisatie, een interpretatie

In de voorgaande hoofdstukken zagen we dat we in een veranderende tijd leven. Waar vroeger iedereen in Nederland in God geloofde en niemand zich voor kon stellen hoe het was om niet te geloven, lijkt het nu wel andersom (Schouls, 2012, pp. 17-27). Geloven en kerkgang is verworden tot een optie. God is niet meer nodig om de wereld te verklaren of om richting aan het leven te geven. Argumenten om te geloven worden weggeredeneerd of niet serieus genomen. Het is nog wel mogelijk om in God te geloven en als christen te leven, maar de vanzelfsprekendheid is verdwenen. (Paas, Christen zijn in onze cultuur, 2013). In het voorgaande hoofdstuk stonden we al stil bij secularisatie, in dit hoofdstuk zullen we daar verder op ingaan.

5.1 Wat is secularisatie?

Sociale wetenschappen definiëren 'secularisatie' vooral op een proces van functieverlies van religie, op het niveau van politiek, samenleving en het individu. Deze ontwikkelingen worden eigenlijk door iedereen wel onderschreven, toch is niet iedereen het eens over de verklaringen (Prosman, 2011, pp. 281-290). Zo zijn er veel verschillende 'secularisatietheorieën'. De meeste van die theorieën leggen een verband tussen de (post)modernisering van de samenleving en de achteruitgang van religie (Paas, Gereformeerde kerken en de toekomst, 2009). Taylor onderscheidt drie manieren waarop het begrip secularisatie gehanteerd kan worden (Dekker W. , 2011, pp. 46-48):

1. Politiek en maatschappij hebben geen officiële binding meer met het geloof. Op deze manier zeg je nog heel weinig over de invloed en reikwijdte van het geloof.
2. Het afstand nemen van de religieuze overtuiging, geloof in God en kerkgang.
3. De on-vanzelfsprekendheid van God.

Taylor gebruikt deze laatste definitie voor secularisatie. Hij constateert dat onze tijd en wereld seculier is geworden. We leven volgens hem dus in een volledig gesecculariseerde wereld. Er heeft volgens hem een verandering plaats gevonden van een samenleving waar het vrijwel onmogelijk was om niet in God te loven, naar een samenleving waarin geloof, zelfs voor de meest overtuigde gelovige, één menselijke mogelijkheid is, tussen alle andere mogelijkheden. Hierdoor leven we voortdurend in een bepaalde spanning. Allereerst leven we zo goed mogelijk vanuit ons eigen gezichtspunt, daarnaast is er het 'onthechte' gezichtspunt, waardoor we er telkens op gewezen worden dat er meerdere gezichtspunten zijn. Hier dienen wij vanwege de secularisatie voortdurend rekening mee te houden (Taylor, 2010, pp. 665-702).

Paul sluit zich in zoverre aan bij Taylor dat hij secularisatie ook niet enkel ziet als het verdwijnen van een religieuze laag. Hij is meer geïnteresseerd in de zogenaamde 'secularisatie van het hart'. Hier bedoelt hij de mensen mee die ondanks hun christelijke overtuigingen en geregeld kerkbezoek seculariseren in de zin dat zij vervulling van hun verlangens meer en meer in de wereld zonder God. Dit heeft een drietal dingen tot gevolg (Paul, 2015, pp. 24-26):

1. Je kunt hierdoor secularisatie nooit als buitenstaander bestuderen
2. Secularisatie van het hart is niet in gegevens uit te drukken en daardoor niet te meten
3. Deze kijk op secularisatie hoort meer thuis in de kerk, dan op de universiteit.

5.2 Herkomst

In nieuwere studies wordt de snelle ontkerkelijking in Nederland vanaf de jaren zestig grotendeels op het conto geschreven van deze ontwikkeling van individualisering. Mensen verlieten de kerk niet omdat ze onder de indruk waren gekomen van het atheïsme of van de moderne wetenschap, maar omdat zij ruimte wilden vinden voor de eigen zelfontplooiing (Paas, Christen zijn in onze cultuur, 2013).

De secularisatie begon volgens Taylor al veel eerder dan de jaren zestig, namelijk met de opkomst van het modernisme. Volgens hem begint het in de 16^e tot en met de 18^e eeuw. Dit is de periode dat er een alternatief opkomt voor het christelijk geloof. Mensen kunnen immers pas ongelovig worden, als er ook echt een alternatief is voor geloven. Pas in de 19e eeuw verdiept het seculiere alternatief

zich en groeit het uit tot een volwaardige levensbeschouwing. De toegenomen welvaart en mobiliteit in de 20e eeuw zorgen ervoor dat idealen die eerst voor een élite waren, nu toegankelijk worden voor de massa's. De echte massale ontkerkelijking zien we in de meeste Europese landen vooral na de Tweede Wereldoorlog. Die processen worden gedreven door 'subjectivering': het groeiende geloof dat mensen verantwoordelijk zijn om van hun eigen leven iets moois te maken en dat je dat alleen zelf kunt doen. Paas schetst een aantal kenmerken van de huidige situatie in Nederland. Allereerst noemt hij de afwezigheid van God. Doordat geloven niet vanzelfsprekend meer is, vereist het onderhoud, redenering, reflectie (Paas, Gereformeerde kerken en de toekomst, 2009).

5.3 Hoe is dit theologisch te duiden?

De theologische duiding is van veel factoren afhankelijk. Allereerst begint het met het beeld wat iemand heeft van God. In hoeverre regeert en bestuurt God alles, kan ook de secularisatie aan Hem worden toegeschreven of zijn dit puur Westerse sociologische ontwikkelingen? Daar is ook het mensbeeld onlosmakelijk aan verbonden. In hoeverre is de mens de oorzaak van de secularisatie, hoeveel invloed heeft de mens op het plan van God? Beantwoording van beide vragen hebben ook gevolgen voor de eventuele oplossing van dit vraagstuk. Daarnaast is het ook de vraag of secularisatie in iedere situatie op dezelfde wijze theologisch te duiden is. In de hedendaagse theologie zijn er grofweg drie theologische modellen, die een kijk geven op het thema secularisatie:

1. *Ballingschapsmodel*

Het 'Ballingschapsmodel' ziet secularisatie als een onderdeel van de weg die God met de wereld gaat. We zien dit al bij Israël, ten tijde van innerlijk verval werd het volk in ballingschap weggevoerd. We zien dit model terugkomen bij W. Dekker, W.M. Dekker en A. van de Beek (Gorissen, 2013). Zij duiden de secularisatie zelfs als straf van God. Het oordeel begint volgens hen bij het huis van God, de gemeente zelf, vandaar het innerlijk verval van de kerken. "Het is zaak de crisis (secularisatie) te leren duiden als oordeel. Als we de crisis zien als oordeel, dan is dat iets heel anders dan een probleem dat ons uitdaagt. Onder het oordeel kun je alleen het hoofd buigen" (van de Beek, 2012, pp. 176-183).

2. *Profetisch-kritisch model*

Ook in dit model zien we het oordeel van God terugkomen. Het gaat hier met name om een oordeel over het sociale onrecht en het 'goedkope christendom'. De kerk zou namelijk 'anders' dan de wereld moeten zijn, ze zou profetisch in de wereld moeten staan. Secularisatie wordt hier vrij positief gewaardeerd. Secularisatie is namelijk een aanleiding tot een opwekking. Dit laatste is waar de wereld om schreeuwt. Achter allerlei maatschappelijke ontwikkelingen, trends en hypes, zit namelijk de ware nood van de geestelijke leegte (Kater, 2015).

3. *Predikermodel*

De visie die het Bijbelboek Prediker op de cultuur heeft is confronterend en geruststellend. De mens is complex en beperkt, vandaar dat we ook met achterdocht onze wegen moeten gaan. Allereerst moeten we hier kritisch naar kijken, daarnaast geeft ons dit ook ademruimte. We hoeven immers niet op alles een antwoord te vinden. Men hoeft zich daarom ook niet druk te maken over sociologische trends. Christenen moeten naïef doorgaan met waar ze toe geroepen zijn; trouw de Heer volgen en het evangelie verkondigen (Boersema & Paas, 2011, pp. 225-228).

Het is maar de vraag in hoeverre er een duidelijke scheidslijn tussen deze modellen te trekken is. Uiteindelijk duiden de eerste twee modellen secularisatie als oordeel van God, waar het derde model er bewust voor kiest om secularisatie te negeren. In het licht van de eerder bestudeerde literatuur, lijkt het ons niet mogelijk om de secularisatie te negeren. Daarnaast is het maar de vraag in hoeverre dit uiteindelijke gevolgen heeft voor de verdere uitwerking van deze problematiek. Uiteindelijk kiezen alle modellen er (indirect) voor om bezig te zijn met de kern van het kerk zijn. De theologische duiding van Paul lijkt ons in dit perspectief veel belangrijker. Waak ervoor dat de kerk niet geestelijk

uitholt. Het lijkt ons daarom goed om te kijken wat de kernpunten van de gemeente moeten zijn in de hedendaagse context.

5.4 Oplossingen

Veel christenen vinden het niet meer zo gemakkelijk om God te ervaren. Velen twijfelen openlijk of in het verborgen. Zij vertonen dan ook allerlei reacties (Paas, Christen zijn in onze cultuur, 2013):

1. Aanpassing: Sommige christenen proberen het christelijk geloof opnieuw te definiëren. In feite geven zij het geloof in een persoonlijke God op en gaan zij over tot een 'godsidee', een filosofisch concept van 'god'.
2. Afweer: Anderen kiezen juist de tegenaanval en blijven hameren op de 'God van de gaten'.
3. Afzondering: Het is misschien mogelijk om lange tijd de culturele vragen te ontwijken, door te (blijven) wonen te midden van gelijkgezinden, selectief te zijn in sociale contacten, mediagebruik, school, werk enz.
4. Verbinding zoeken: Er zijn christenen die proberen zowel de wetenschap als het christelijk geloof serieus te nemen.
5. Liturgie en ervaring: Er zijn ook niet-intellectuele benaderingen. Steeds is daarbij de grondvraag hoe God ervaren en gekend kan worden in onze tijd.

Dekker schrijft dat het belangrijk is om tijdens al deze ontwikkelingen, het gereformeerde gedachtegoed niet verloren te laten gaan. Wanneer er een enorme afkalving plaatsvindt van het instituut kerk, is het belangrijk om de kern van het kerk-zijn niet uit het oog te verliezen. Wat je oplossing verder is, maakt volgens hem niet uit. Als je de kern van het gereformeerde gedachtegoed maar vasthoudt (Dekker W. , 2011, pp. 133-154).

Hoe moeten we dan verder? Hoe komt de gereformeerde traditie verder? Paas noemt vijf agendapunten die volgens hem belangrijk zijn (Paas, Gereformeerde kerken en de toekomst, 2009):

1. Het allerbelangrijkste lijkt hem dat we accepteren dat wij een minderheid zijn geworden. Wij moeten een theologie ontwikkelen die vanuit de marge denkt. We moeten als een machteloze minderheid over God leren spreken. Wij hebben geen echte minderheidstheologie: een theologie die leert om blij en hoopvol te zijn, om te blijven geloven en gehoorzamen, ook als de overgrote meerderheid dat niet doet.
2. Daarbij hoort dat we meer nadruk gaan leggen op een onderscheiden levensstijl. We zullen moeten nadenken over Gods bemoeienis met zijn schepping en een levensstijl ontwikkelen die daarbij past. Gulheid, gastvrijheid, delen van bezittingen, je vijanden liefhebben, afzien van dwang, belangeloze dienstbaarheid, dat zijn kernzaken bij de ontwikkeling van een minderheidsethiek.
3. Wij zullen onze plaats moeten innemen in de wereldwijde kerk. Christenen in Nederland moeten zichzelf primair leren zien als woordvoerders van een wereldwijde kerk, van wie tallozen lijden onder honger, armoede en vervolging. Maar een christen is primair burger van een hemels koninkrijk, in de tweede plaats van deze wereld en pas in de tweede plaats van het koninkrijk der Nederlanden.
4. We zullen een missionaire hermeneutiek moeten ontwikkelen. Niet in de eerste plaats om beter geïnformeerd te worden, maar om getransformeerd te worden. We zullen manieren van Bijbellezen moeten vinden die ons helpen om de mensen te worden voor wie liefde, dienstbaarheid, gulheid en gastvrijheid vanzelfsprekend zijn.
5. Ten slotte zullen we opnieuw een plek moeten vinden voor de ervaring van God. Dat heeft allerlei aspecten. Hoe kunnen we gebruik maken van de traditie van de kerk der eeuwen: disciplines, bedevaarten, retraites, stilte, vasten, zelfverloochening?

5.5 Conclusie

De uitleg van het begrip secularisatie kent vele varianten, maar bij alle definities gaat het om een afstand nemen van de religieuze overtuiging. Over het begin van de secularisatie wordt verschillend gedacht. Vanaf de jaren zestig zien we door ontzuiling, ontkerstening, emancipatie, modernisering en individualisering een versnelde achteruitgang, maar al in de 16^e eeuw zijn er op religieus gebied alternatieven gekomen, wat het mogelijk maakte ongelovig te worden. Op dit moment leven we in een samenleving die doorweven is van christelijke waarden, maar zonder christelijk geloof.

We zagen dat de theologische duiding afhankelijk is van meerdere factoren. In de hedendaagse theologie zijn er grofweg drie theologische modellen, die een kijk geven op het thema secularisatie; het Ballingschapsmodel, het Profetisch-kritisch model en het Predikermodel. Het is bleek maar de vraag te zijn in hoeverre er een duidelijke scheidslijn tussen deze modellen te trekken is. Uiteindelijk kiezen alle modellen er (indirect) voor om bezig te zijn met de kern van het kerk zijn. De theologische duiding van Paul lijkt ons in dit perspectief veel belangrijker. Waak ervoor dat de kerk niet geestelijk uitholt. Vanuit deze situatie is het belangrijkste om te accepteren dat christenen in Nederland een minderheid zijn geworden. Juist deze minderheidspositie roept ons op om onderscheidend te leven. Dit kan door een missionaire hermeneutiek te ontwikkelen en weer plaats te maken voor de ervaring van God.

6. Gezinnen in ontwikkeling

In dit hoofdstuk zullen wij ons nader verdiepen in de ontwikkeling van het geloof. Dit doen wij aan de hand van de (godsdienst)psychologie. Een wetenschap als deze biedt ons de mogelijkheid om de situatie beter te begrijpen. Juist ook geestelijke processen hebben een psychologische dimensie. In dit gedeelte zullen wij proberen om aan de hand van die psychologie dimensie de situatie binnen de Hervormde Gemeente Kootwijk / Kootwijkerbroek te verhelderen. Wij zullen ons hierbij vooral richten op de jonge volwassenheid.

6.1 Jonge volwassenheid

De overgang van adolescentie naar jonge volwassenheid is moeilijk in algemene zin vast te stellen. Waar dit vroeger was wanneer je een baan, gezin en een huis had, lijkt dit tegenwoordig een stuk moeilijker weer te geven. Daarom hanteren wij voor volwassenheid de volgende definitie: *‘volwassen zijn kenmerkt zich door het zelf op je nemen van verantwoordelijkheden en het nastreven van duidelijke doelen’* (Ganzevoort & Visser, 2012, p. 279). Volwassenheid heeft een aantal kenmerken. Allereerst is het in deze levensperiode kenmerkend dat men losraakt van de groep waaraan men identiteit ontleende en een eigen weg gaat. Dat brengt spanning met zich mee, tussen een meer persoonlijk georiënteerd zelf-zijn en de vroegere groepsverbondenheid. Zo komt er steeds meer nadruk te leggen op de keuzes die men maakt. Ook het aangaan van een levensband met een ‘vaste’ partner vraagt ingrijpende keuzes. Samengevat zou men kunnen zeggen dat er tijdens de jonge volwassenheid veel nadruk wordt gelegd op de autonomie of zelfbeschikking.

Het tweede kenmerk dat bij de jonge volwassenheid voordoet, is het veranderen van de houding ten opzichte van de leefomgeving, die zowel de kijk op de wereld, als het netwerk van hen met wie men leeft betreffen. In deze fase die een lange levensperiode beslaat, staat de zelfwording centraal. Ook is er in deze levensfase de tendens tot ontmythologiseren. Dit betekent dat alles wat vroeger vertrouwd was, nu wordt bevraagd. Door dit proces komt een eigengemaakte kijk op de wereld tot stand. Verbindingen met andere mensen gaan steeds meer afhangen van gelijkgezindheid. Dit zien we ook terugkomen als het gaat om geloofshouding. Het ontmythologiseren houdt in dit geval in dat de door de traditie aangereikte geloofsgegevens kritisch worden onderzocht. Het geloof van dit type kan zich erin uiten dat men weinig gevoelig is voor symbolen en groepsbinding en weinig interesse meer heeft voor het bezoeken van kerkdiensten, maar wel belangstelling toont voor gespreks- en discussiebijeenkomsten. Het is tevens de periode waarin velen afscheid nemen van kerkelijke bindingen.

Geheel eenduidig is de levensperiode echter niet. Vooral de komst van kinderen en de omgang met hen doet de begrensdheid van het bestaan oplichten. Ook doet dat het besef ontwaken dat het leven complexer is dan de heldere indelingen die men bij voorkeur hanteert. Het is de periode waarin men voor zichzelf een levensplan ontwerpt, uitvoert en zich ook voor de noodzaak geplaatst ziet dat bij te stellen (Ganzevoort & Visser, 2012, pp. 277-284).

Kortom, het is typerend voor de jonge volwassenheid dat men voortdurend bezig is een beeld van zichzelf te vormen, om zo duidelijk te maken wie hij of zij als persoon is. Omdat de volwassenheid een groot gedeelte van het leven beslaat, is rond het 40e jaar een grens tussen jonge en late volwassenheid getrokken.

6.2 Ontwikkeling van het persoonlijk geloofsleven

Een ander aspect van de godsdienstpsychologie is de ontwikkeling van het persoonlijk geloofsleven. Men onderzoekt dit op twee verschillende manieren. In het eerste type onderzoek wil men inzicht verwerven in de wijze waarop het religieus denken en handelen zich in mensen ontwikkelt en hoe de relatie met andere ontwikkelingssterreinen is. Dit wordt ‘stages of faith’ genoemd. Daarnaast is er het

tweede type wat onderzoekt hoe kinderen en bekeerlingen in een religieuze traditie worden ingewijd door ouders of de religieuze sociale groep. Dit wordt ook wel socialisatie-onderzoek genoemd.

De 'stages of faith' zijn vooral bekend geworden door Fowler. Hij heeft onderzoek gedaan naar de zogenaamde 'geloofsontwikkeling'. Dit is bij Fowler een proces van verstandelijke en geestelijke groei en verandering in het begrijpen van het geloof. Hij borduurde hier mee verder op het werk van Piaget, Kohlberg en Erikson. Fowler onderscheidt de volgende zes fases (Fowler, 1981):

1. Intuïtief-projecterende zingeving: In deze fase staat het kritiekloos accepteren en geloven van dat wat je verteld wordt centraal.
2. Mythisch-letterlijke zingeving: In deze fase ga je ordenen wat er tegen je verteld wordt op geloofsgebied. Daarnaast staat het aanpassen aan groepsgedrag centraal.
3. Conventionele zingeving: In deze fase zijn andere zaken vaak belangrijker dan dat er interesse is op het gebied van de religie. Dit is de fase van het bekritisieren, lezen en luisteren naar tegenovergestelde theorieën.
4. Autonoom-reflexieve zingeving: In deze fase treedt er bewustzijn op van de verschillen tussen de persoonlijke overtuigingen en die van de groep. Daardoor ga je jezelf bevragen, ook betekent dit dat je loskomt van je ouders en van het groepsgedrag. Kortom, je ontwikkelt je persoonlijk geloof.
5. Verbindende zingeving: In deze fase heb je in de gaten op welke zaken je wel en op welke je geen invloed hebt. Je kunt in deze fase iets van tweekanten bekijken en ziet zowel de positieve als de negatieve kanten daarvan.
6. Universele zingeving: In deze laatste fase vind je het welzijn van anderen belangrijker dan dat van jezelf. Hierdoor kun je soms je eigen mening opzijzetten.

6.3 De stadia van de jonge gezinnen.

De meeste jonge gezinnen zijn te plaatsen in de 3^e, 4^e of 5^e fase van het ontwikkelingsmodel. Iedere fase heeft zijn eigen vragen en uitdagingen, daardoor heeft het individu steeds andere verwachtingen van God. Daar past het godsbeeld zich dan ook op aan. Daarom weerspiegelen godsbeelden ook de voortgang binnen het model (van Saane, 2010).

Binnen het model zien we dat er een verschuiving plaatsvindt van geloof dat afhankelijk is van anderen naar een persoonlijk geloof. Dit zien we vooral gebeuren in de fasen 3 en 4. Het is vooral interessant om te kijken naar welke gebeurtenissen er bijdragen om over te gaan naar een volgende fase. Zo blijkt dat trouwen of het krijgen van kinderen een belangrijke invloed heeft. Er is sprake van een samenhang tussen religiositeit en gezinsvorming. Het krijgen van een verantwoordelijkheid voor anderen, zoals een partner en/of kinderen, brengt jonge gezinnen tot een grotere activiteit en inzet op het gebied van het geloofsleven. Veel ouders vinden een godsdienstige opvoeding nuttig of noodzakelijk om hun kinderen een houvast mee te geven voor het leven. Volgens Nauta vloeit hieruit de these voort dat het hebben van kinderen ouders weer naar de kerk brengt (Nauta, 1995, pp. 141-142).

Er gaan tegenwoordig ook steeds vaker stemmen op om het ontwikkelingsmodel niet lineair, maar juist circulair te lezen. Bij een lineaire ontwikkeling laat iemand de stappen uit de ontwikkeling achter zich zodra hij een volgende stap zet. Zo kan de ontwikkeling uiteindelijk als voltooid worden beschouwd. Wanneer we dit model benaderen als een circulaire ontwikkeling laat het ruimte voor de mogelijkheid dat men in het leven bepaalde ontwikkelingen opnieuw doormaakt, zonder dat daarbij sprake is van een stap terug. In dit perspectief is ontwikkeling nooit ten einde, maar een levenslang proces (van Saane, 2010).

6.4 Socialisatieproces

Naast het ontwikkelingsmodel is er ook het socialisatieproces. Bij dit proces gaat het om de wijze waarop ouders hun eigen betrokkenheid op de religieuze traditie overbrengen op hun kinderen.

Ouders die ambivalent of onzeker in de religieuze traditie staan en geen antwoord kunnen geven op de vragen van kinderen kunnen het geloof minder goed overbrengen. Daar tegenover zijn er ook ouders die zeker in de traditie staat, deze laatste ouders kennen hun persoonlijke levensbeschouwelijke identiteit en bieden ruimte aan het kind om uit te vinden wat diens eigen positie en overtuiging binnen het geloofssysteem zou kunnen zijn. Naarmate de context waarin het kind zich beweegt uitbreidt, worden ook de mogelijkheden voor identificatie groter. Niet alleen de ouders, maar ook leeftijdsgenoten, onderwijzers en andere sociale gemeenschappen, zoals religieuze groepen en sportverenigingen bieden dan identificatiemogelijkheden, rolmodellen en waardensystemen.

Het vertrouwen tussen het kind of de jongere en de omgeving is heel erg belangrijk voor de onderschrijving van het christelijk geloof. Het is belangrijk dat de omgeving open is en de mogelijkheid biedt tot het eigen maken van het geloof. Wanneer dit niet zo is en de groep gesloten is of geen ruimte biedt, dan is de kans groot dat men afhaakt (van Saane, 2010).

Kenmerkend voor mensen met een gereformeerde achtergrond is de zogeheten ‘mythische-letterlijke’ stijl van zingeving. De kenmerken van deze levensstijl zijn de afwezigheid van reflectie op het eigen leven en de eigen levensvisie en de letterlijke omgang met de religieuze symbolen. Ook de Bijbel of andere gezaghebbende geschriften worden letterlijk geïnterpreteerd. Een ander kenmerk is de vraag in welke mate zij zich empathisch kunnen verplaatsen in anderen en hoever hun sociale bewustzijn reikt. Van belang is verder de levensvisie en waar deze op gebaseerd is. Is dit een innerlijke keuze of op een externe bron van gezag gericht (Vergouwen, Bodisco Massink, Wils, Borra, & Pieters-Korteweg, 2007, pp. 23-29).

Volgens van der Ploeg is het probleem van geloofsontwikkeling het overbrengen van de inhoud van het geloof. Dit geldt juist voor de gereformeerde identiteit die veelal wel aan de buitenkant is te zien, maar inhoudelijk steeds minder bekend is (van der Ploeg, 1985, pp. 97-147). Dit is een probleem gezien alleen ervaring geloof in stand kan houden. Geloof heeft sociale bevestiging nodig: opvattingen kunnen alleen geloofwaardig zijn en blijven als deze opvattingen worden gedeeld en bevestigd door anderen. Wil het geloof en daarmee de religieuze ervaring niet wegglijden, dan moet het gevoed worden bijvoorbeeld in een ‘religieuze’ viering. Bij een christelijke religieuze viering komt het aan op een geleidelijk diepgaande confrontatie van menselijke verlangens met het spreken van God (Vergouwen, Bodisco Massink, Wils, Borra, & Pieters-Korteweg, 2007, pp. 23-29).

6.5 Conclusie

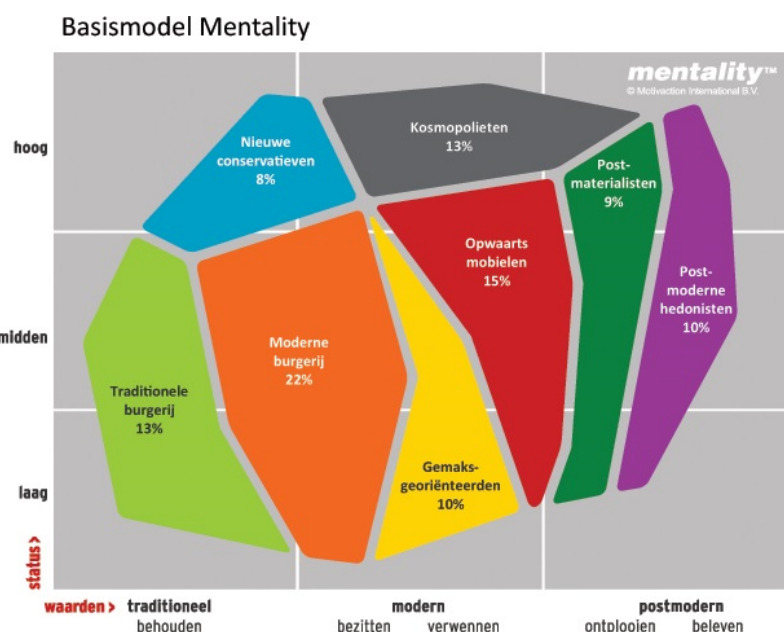
We kunnen dus concluderen dat de jonge gezinnen op (godsdienst)psychologisch vlak vooral bezig zijn om een beeld van zichzelf en een beeld van de wereld om hen heen te ontwikkelen. Op geloofsgebied is men haast met hetzelfde bezig. Zij bevinden zich bevinden in de fases 3 t/m 5. Daar is men vooral bezig met het ontwikkelen van een beeld van zichzelf als gelovige en een eigen beeld van het geloof. De ontwikkeling wordt grotendeels bepaald door de ruimte die men daarvoor kreeg in het ouderlijk huis en binnen de gemeente. Daarnaast zagen we dat trouwen en het krijgen van kinderen, de verantwoordelijkheid van jonge gezinnen op geloofsgebied vergroot.

7. Life style-milieus

In het bovenstaande hebben we al veel geschreven over jonge gezinnen en de tijd waarin ze leven. Door middel van een klein onderzoek naar de life style-milieus willen we te weten komen wie deze jonge gezinnen precies zijn. Life style-milieus zijn afkomstig uit het door Motivaction ontwikkelde 'Mentality-model'. De keuzes die mensen in het leven maken, waren vroeger vaak gebaseerd op basis van afkomst en achtergrond. Door de individualisering en fragmentarisering van de samenleving is dit veranderd. Mensen zijn vrijer en onafhankelijker geworden in het bepalen van hoe ze willen leven. Normen en waarden spelen daarbij een beslissende rol. Het model is gebaseerd op de sociaaleconomische zaken en waardeoriëntatie van mensen. Hierdoor is men tot acht Life style-milieus gekomen (Motivaction International, Motivaction research and strategy, 2016):

1. Traditionele burgerij: *De moralistische, plichtsgetrouwe en op de status-quo gerichte burgerij die vasthoudt aan tradities en materiële bezittingen.*
2. Moderne burgerij: *De conformistische, statusgevoelige burgerij die het evenwicht zoekt tussen traditie en moderne waarden als consumeren en genieten.*
3. Nieuwe conservatieven: *De liberaal-conservatieve maatschappelijke bovenlaag die technologische ontwikkeling omarmt en zich verzet tegen sociale en culturele vernieuwing.*
4. Postmaterialisten: *De maatschappijkritische idealisten die zichzelf willen ontplooien, stelling nemen tegen sociaal onrecht en opkomen voor het milieu.*
5. Postmoderne hedonisten: *De pioniers van de beleveniscultuur, waarin experiment en het breken met morele en sociale conventies doelen op zichzelf zijn geworden.*
6. De gemaksgewoonten: *De impulsieve en passieve consument die in de eerste plaats streeft naar een onbezorgd, plezierig en comfortabel leven.*
7. Opwaarts mobilen: *De carrièregerichte individualisten met een uitgesproken fascinatie voor sociale status, nieuwe technologie, risico en spanning.*
8. De kosmopolieten: *Kritische wereldburgers die postmoderne waarden als ontplooiën en beleven integreren met moderne waarden als succes, materialisme en genieten.*

Voor een zogenaamde 'Mentality-meting' maakt Motivaction gebruik van een zeer uitgebreide enquête. Binnen ons afstudeeronderzoek hebben wij hier geen ruimte voor, daarom houden wij het op een klein onderzoek binnen de enquête. Wij zijn ons er van bewust dat het daardoor niet dezelfde waarde heeft als een 'Mentality-meting', toch hopen we dat dit ons een grove schets kan geven van de Mentality-milieus waarin de jonge gezinnen zich bevinden.

Figuur 1 (Motivaction International, Segmentatie verhoogt uw effectiviteit: Mentality, 2016)

Deel 2

Praktijkonderzoek

8. Interview algemene kerkenraad

Om tot de beantwoording van de eerste deelvraag te komen, hebben we een interview gehad met ouderling van de Kuilen, namens de algemene kerkenraad. Dit interview was opgebouwd aan de hand van de onderstaande deelvraag:

1. Wat is de visie van de kerkenraad m.b.t.:

- a) het begrip betrokkenheid?
- b) het functioneren van jonge gezinnen binnen de gemeente?
- c) de huidige activiteiten/beleid t.a.v. jonge gezinnen?
- d) de ideale betrokkenheid?

Dit interview hebben wij verwerkt tot een definitiestuk, wat wij hebben laten aanvullen door ds. Peene. Deze bewerkte visie hebben wij ingediend bij de scriba van de algemene kerkenraad. Door het moderamen van de algemene kerkenraad is dit definitiestuk erkend als de visie van de algemene kerkenraad op de huidige situatie. Onderstaand het definitiestuk:

1. Wat is de visie van de kerkenraad m.b.t. het begrip betrokkenheid?

Betrokkenheid is enerzijds meeleven met kerkgang en het verenigingsleven. Men is concreet zichtbaar op het kerkelijk erf. Anderzijds is het ook samen gemeente zijn en oog hebben voor elkaar. Dit oog hebben voor elkaar is ook gericht op het geestelijk leven. De maximale betrokkenheid is het bezoeken van beide zondagse kerkdiensten en deelnemen aan doordeweekse activiteiten. De minimale betrokkenheid is dat men nog ingeschreven staat.

De algemene kerkenraad stelt als norm voor betrokkenheid het bezoeken van beide zondagse diensten of het bezoek van een zondagse dienst in combinatie met een doordeweekse activiteit. Op die manier is men tweemaal per week zichtbaar op het kerkelijk erf.

2. Wat is de visie van de kerkenraad m.b.t. het functioneren van jonge gezinnen binnen de gemeente?

Het lijkt erop dat jongeren betrokken zijn op de kerkdiensten en het verenigingsleven, zolang zij bij hun ouders wonen. Wij zien dat de jonge gezinnen afhaken bij de kerkdiensten en bij het verenigingsleven. Dit gebeurt voornamelijk op twee belangrijke omslagpunten, allereerst het moment dat zij trouwen en daarnaast het moment dat zij kinderen krijgen.

De algemene kerkenraad merkt dat jonge gezinnen steeds drukker wordt door gezin en carrière, de kerk krijgt daardoor wat minder prioriteit. Anderzijds zien ze dat andere jonge gezinnen juist heel betrokken worden. Het lijkt wel of het grijze gebied aan het verdwijnen is. Men is heel betrokken of men is niet betrokken. Kerkgang lijkt hier haast parallel te lopen met het geloof. Men is kerkelijk betrokken en gelovig of men is niet betrokken en ongelovig. Al zal men dat zelf niet direct altijd zo verwoorden.

Toch mogen de niet-betrokken jonge gezinnen niet worden verloren. Allereerst vanwege de voortgang van de kerk. Nu zie je jonge gezinnen afhaken, waardoor er waarschijnlijk straks ook minder jeugd zal zijn. Waar blijft dan de kerk over een aantal jaren? Daarom is het van belang dat we ons op dit probleem richten. Ten tweede is het vaak ook zo, dat wanneer je de jonge gezinnen kwijt bent, dat je ze dan ook niet meer terugkrijgt. Het is moeilijk om te geloven zonder de kerk en daarom is het voor het eeuwig heil van de jonge gezinnen belangrijk, dat zij blijven functioneren binnen de gemeente.

3. Wat is de visie van de kerkenraad m.b.t. de huidige activiteiten/beleid t.a.v. jonge gezinnen?

Wat betreft het huidige beleid is er geen specifiek onderdeel wat over jonge gezinnen gaat. De jonge gezinnen zijn binnen het beleid opgenomen als onderdeel van de gemeente. In het nieuwe ontwerp-beleidsplan wordt de gemeente gezien als het lichaam van Christus, dat bestaat uit verschillende

groepen van leeftijdscategorieën: jeugd, jongeren, bouwers, plussers en senioren. De gemeente als een 'organische' gemeenschap, heeft elkaar veel te bieden. Momenteel wordt er gekeken wat er in deze onderscheiden groepen leeft en wat ze als gemeente in haar geheel elkaar kunnen bieden.

Qua activiteiten zijn er wel een aantal specifiek op jonge gezinnen gericht. Huwelijkskring en doopkring zijn daar voorbeelden van, daarnaast zijn we op dit moment aan het nadenken over een opvoedkring. Ook zijn er natuurlijk nog allerlei andere activiteiten die er zijn voor de hele gemeente. Waar we voornamelijk zien dat de jonge gezinnen betrokken zijn bij de Op Weg-kring en de huisbijbelkringen.

Voor het aanspreken van jonge gezinnen is wellicht een gevarieerd aanbod nodig van kerkdienst en clubwerk. Snoeiwerk is soms nodig, aangezien mensen vrij enthousiast met allerlei nieuwe initiatieven beginnen, maar al vrij snel komt er dan de klad in. Beter is het om vanuit bestaande structuren die bewezen hebben dat zij belangrijk en nuttig zijn, te gebruiken. Openheid voor nieuwe uitdagingen betekent nog niet het weggooien van het oude. Het hoogachten van het oude betekent nog niet een minachten van het nieuwe. Nieuwe asfaltwegen in het gebergte volgen dikwijls de oude karresporen en ezelspaden van vroeger.

4. Wat is de visie van de kerkenraad m.b.t. de ideale betrokkenheid?

Betrokkenheid zal allereerst betrokkenheid op Christus moeten zijn. De gemeente is geen doel op zich, maar brief van Christus. Om een brief te zijn moeten wij ons blijvend concentreren op de boodschap van Christus en ons die eigen maken. De betrokkenheid op Christus leert ons vervolgens dat we betrokken zijn op elkaar. Alleen samen, als gemeente, kan men een brief zijn. Slechts wanneer wij zijn waarvoor Christus ons riep, hebben wij bestaansrecht. In dit alles zoeken wij naar reflectie en praktische handvaten.

9. Interviews jonge gezinnen

9.1 Methode

Naast de interviews met de leden van de algemene kerkenraad, hadden we ook input van de jonge gezinnen nodig. Allereerst om vanuit hun optiek een helder beeld van de situatie te krijgen. Daarnaast worden deze interviews ook gebruikt als input voor de enquêtes. Deze input hebben we verkregen door middel van een kwalitatief onderzoek, namelijk een half-gestructureerd interview. We hebben gekozen voor deze vorm, om een duidelijk beeld van de populatie te krijgen. Daarnaast hebben we door het half te structureren ervoor kunnen zorgen dat we dicht bij het onderwerp bleven, maar wel verdieping kregen (Kumar, 2014, pp. 192-195)

De respondenten werden a-select gekozen uit de populatie (Verhoeven, 2014, pp. 182-191). De enige selectie die wij hebben gemaakt is om jonge gezinnen te benaderen vanuit de verschillende dorpen. Anders liepen we de kans om enkel mensen uit één dorp te spreken. Vanwege de streekfunctie die de gemeente heeft, waren we genooddaakt dit te doen. Het maken van afspraken met de jonge gezinnen ging minder voorspoedig dan verwacht. We hebben contact gehad met ongeveer 45 jonge gezinnen, waarvan uiteindelijk 11 jonge gezinnen een afspraak wilden maken. Dit was 17% van de doelgroep.

De interviews werden bij de mensen thuis afgenomen, in een face-to-face interview. Dit was naast de praktische reden ook om het interview met de respondent in een vertrouwde sfeer te laten plaatsvinden. Tijdens de interviews werd er gewerkt met een topiclijst. In deze topiclijst werd rekening gehouden met de structuur en volgorde van de vragen (Verhoeven, 2014, p. 150).

Deze topiclijst werd gebaseerd op de tweede en de derde deelvraag:

2. *Wat is de betekenis van God en geloof voor de jonge gezinnen van de Hervormde Gemeente Kootwijk / Kootwijkerbroek?*
3. *Hoe zien deze jonge gezinnen hun betrokkenheid bij de kerk?*

Voor de uiteindelijke topiclijst verwijzen wij naar bijlage 2.

We hebben de interviews opgenomen en daarna getranscribeerd. Deze transcripties hebben we verder uitgewerkt door ze te coderen en te structureren (Kumar, 2014, p. 318). Op die manier konden we op een verantwoorde wijze conclusies trekken uit deze interviews. Tijdens de interviews zijn er veel persoonlijke dingen gedeeld, waardoor het voor ons lastig is geworden om ze te anonimiseren. Daarom zijn de uitgewerkte interviews niet opgenomen in dit rapport.¹

9.2 Uitkomsten

In deze interviews zagen we met name de volgende acht thema's naar voren komen:

1. *Herkenning van de problematiek.* Bijna alle jonge gezinnen gaven aan dat ze het probleem van de verminderde betrokkenheid herkenden. Hierbij gaven zij aan dat het niet enkel onder de jonge gezinnen plaatsvond en dat het niet enkel een probleem van de Hervormde Gemeente Kootwijk / Kootwijkerbroek is. Men ziet de betrokkenheid met name verminderen in de kerkgang.
2. *Huizenmarkt.* Dat jonge gezinnen na hun trouwen uit de gemeente verdwijnen, komt voor een gedeelte door de lokale huizenmarkt. Het is voor een starter heel moeilijk om een huis te vinden in de omgeving van Kootwijkerbroek.
3. *Tijd/Prioriteit.* Veel jonge gezinnen zeiden dat de verminderde betrokkenheid niet alleen te wijten is aan een gebrek aan tijd, maar eerder een gebrek aan prioriteit. Dit komt omdat de kerk soms irrelevant of niet noodzakelijk lijkt binnen hun leven.

¹ Wanneer de beoordelaars van de opleiding de uitgewerkte interviews in willen zien, kunnen wij deze tonen.

4. *Opvoeding*. Het wordt heel belangrijk gevonden hoe het geloof en de kerkgang door de ouders wordt voorgeleefd. Dit wordt op verschillende manieren ervaren, de één waardeert een strakke opvoeding, de ander lijkt meer baat te hebben gehad bij een vrije opvoeding.
5. *Vorm / Identiteit*. Qua oplossingen lopen de meningen uiteen. Waar de een pleit om als kerk terug naar de kern te gaan en alle vernieuwingen terug te draaien, pleit de ander er weer voor om de kerk veel meer (liturgisch) te gaan vernieuwen.
6. *Gemeenschap*. Iemand is een 'echte' Kootwijkerbroeker of iemand is dat niet. Er heerst een groot gemeenschapsgevoel, dit zorgt voor een warme, hechte groep. Dit is een kracht die je ook binnen de gemeente terug ziet komen. Buitenstaanders en nieuwkomers ervaren dit als een hoge drempel. Het is volgens sommige gezinnen heel moeilijk om te integreren en onderdeel van de gemeente te worden.
7. *Activiteiten*. Hier was men niet eenduidig over. Een aantal waarschuwen voor het gevaar van teveel activiteiten, hier kan men ook moe van worden. Anderzijds klinken er ook stemmen dat er te weinig activiteiten voor jonge gezinnen zijn.
8. *Preken*. Over de predikant(en) is men vaak positief. Dit komt met name vanwege hun toegankelijkheid, vriendelijkheid en begrijpelijke prediking. Dit laatste wordt niet door alle jonge gezinnen onderschreven. Soms worden de preken als moeilijk of irrelevant voor het dagelijks leven ervaren.

9.3 Inzichten vanuit interviews

De uitkomsten hebben voor een groot deel gezorgd voor input voor de enquête. Hieronder worden de thema's verder besproken. Wij hebben in de enquête niet gevraagd naar de herkenning van de problematiek, omdat duidelijk uit de interviews naar voren kwam dat het probleem herkend werd. Ook de thematiek rond de lokale huizenmarkt hebben we daar buiten beschouwing gelaten, deze jonge gezinnen zijn niet langer lid van de gemeente en vallen daarom dus ook buiten de doelgroep. De thematiek rond de opvoeding hebben we ook niet terug laten komen. Dit is haast niet te controleren doormiddel van een enquête. Iedereen heeft een andere opvoeding gehad, in een andere context. Deze verschillende aspecten zijn moeilijk te bepalen aan de hand van een enquête. In dit geval is een opvoeding niet eenvoudig te waarderen. In de literatuur kwam deze thematiek ook naar voren.

De andere thema's wezen ons op verschillende aspecten van betrokkenheid. Zo hoorden we over gemeenschappelijke verbondenheid, het bezoeken van activiteiten en verbondenheid met de vorm van de kerkdiensten. Dat betrokkenheid verschillende aspecten heeft kwamen we al tegen bij Davie wanneer zij een zeer scherpe scheiding maakt tussen kerkelijkheid en persoonlijk geloof. Naast deze twee aspecten ontdekten wij dat er in Kootwijk-Kootwijkerbroek ook sprake is van een gemeenschappelijk aspect. Dit heeft ons tot het inzicht geleidt, dat er sprake is van drie aspecten van betrokkenheid. Wij noemden deze aspecten: feitelijke betrokkenheid, inhoudelijke betrokkenheid en emotionele betrokkenheid.

- Feitelijke betrokkenheid heeft betrekking op het deelnemen aan kerkelijke activiteiten en diensten.
- Inhoudelijke betrokkenheid gaat om de plaats van het persoonlijk christelijk geloof en de verbinding met de identiteit van de gemeente.
- Emotionele betrokkenheid gaat om het onderdeel voelen van de gemeenschap.

Deze verschillende aspecten zullen verder uitgewerkt worden in het volgende hoofdstuk.

10. Enquêtes jonge gezinnen

Zoals eerder beschreven, zijn de enquêtes gebaseerd op het literatuuronderzoek, het interview met de algemene kerkenraad en de interviews met de jonge gezinnen. Deze enquête is voornamelijk gericht op controle. We controleren op deze manier in hoeverre de eerder verkregen input opgaat voor de gehele populatie. Voor de uiteindelijke enquête verwijzen we naar bijlage 3. We hebben net als bij de interviews gekozen voor één enquête per jong gezin.

10.1 Methodiek

Om een zo groot mogelijk respons te verkrijgen, hebben we er voor gekozen om de enquêtes persoonlijk langs te brengen. Dit deden wij rond etenstijd, dan waren namelijk de meeste jonge gezinnen thuis. Zij kregen dan een enquête en een tas om de enquête na het invullen aan de deurklink te hangen. Op deze manier hoefden ze niet thuis te blijven en hoefden ze ook niet meer gestoord te worden. Deze methode heeft uiteindelijk gezorgd voor een respons van 78%.

De acht jonge gezinnen die wij niet thuis troffen of die ver van de bezorgroute af woonden, hebben wij gebeld en de enquête gemaild. Hier merkten we dat de respons beduidend lager was. Hier hebben namelijk maar drie jonge gezinnen gereageerd. Wanneer we deze drie optellen bij de enquêtes na de eerste ronde komen we uiteindelijk op een respons op 86%.

10.2 Bepalen betrokkenheid

In hoofdstuk 10, bij de interviews met de jonge gezinnen, zagen wij al dat betrokkenheid verschillende aspecten heeft. Wij noemden deze aspecten: feitelijke, inhoudelijke en emotionele betrokkenheid. In deze paragraaf zullen wij uitwerken hoe wij deze aspecten bepaalden.

Feitelijke betrokkenheid

Zoals beschreven in het visiestuk van de Algemene Kerkenraad is een gemeentelid feitelijk betrokken wanneer zij regelmatig op het kerkelijk erf te zien is. Dit brengt ons tot de volgende definitie van feitelijke betrokkenheid: *Gemeenteleden zijn feitelijk betrokken als zij tenminste 2 keer in de week het kerkelijk erf bezoeken voor een activiteit of kerkdienst.* Ter verduidelijking:

1. Mensen bezoeken de kerkdienst wekelijks twee keer en nemen deel aan een activiteit of taak.
2. Mensen bezoeken de kerkdienst wekelijks twee keer.
3. Mensen bezoeken de kerkdienst wekelijks 1 keer en nemen deel aan een activiteit of taak.

Om te bepalen of mensen al dan niet feitelijk betrokken zijn, werden in de enquête drie verschillende vragen gesteld. Hier werd gevraagd hoe vaak men de kerkdiensten van de Hervormde Gemeente Kootwijk / Kootwijkerbroek bezoekt, of men deelneemt aan activiteiten en of de geënquêteerden een taak hebben binnen de gemeente. Aan de hand van de eerder genoemde definitie bepaalden wij dat van de 54 geënquêteerde gezinnen er 21 zijn die feitelijk betrokken zijn. Dit komt neer op 39%.

Inhoudelijke betrokkenheid

De inhoudelijke betrokkenheid van jonge gezinnen wordt bepaald aan de hand van de betrokkenheid op het christelijk geloof en de betrokkenheid op de hervormd-gereformeerde identiteit van de Hervormde Gemeente Kootwijk / Kootwijkerbroek. Dit hebben wij kunnen bepalen aan de hand van de vragen 13, 14 en 16. Wij hebben hier gebruikt gemaakt van een puntensysteem. Bij vraag 13 wordt er gevraagd naar de affiniteit met het christelijk geloof. De geënquêteerde dient een keuze te maken welke uit de volgende uitspraken:

- A. Ik geloof en dit is belangrijk voor mij.
- B. Ik geloof wel, maar ben er niet veel mee bezig.
- C. Ik weet niet goed of ik wel geloof.

- D. Ik geloof niet, maar ben wel bezig met vragen over het geloof.
 E. Ik geloof niet en het geloof interesseert me ook niet.

Wanneer de geënquêteerde heeft gekozen voor de antwoordmogelijkheid A. of B. dan worden er twee punten toegekend. Bij de vragen 14 en 16 wordt er gevraagd naar de verbondenheid met de identiteit van de gemeente en het aansluiten van de gemeente bij de geloofsvragen en geloofsbeleving. Per positief ingevulde vraag wordt er een punt toegekend. Bij een totaal aantal punten van 3 of meer geldt de geënquêteerde als inhoudelijk betrokken.

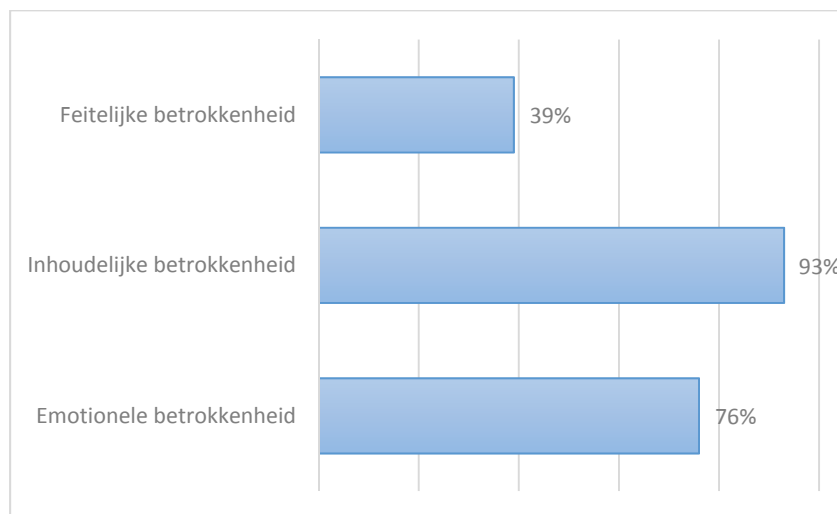
Om inhoudelijk betrokken te zijn dient men te geloven en zich verbonden te voelen met de identiteit of de gemeente dient aan te sluiten bij de geloofsvragen en –beleving. Aan de hand van deze definitie hebben wij bepaald dat 50 eenheden inhoudelijk betrokken zijn en 4 niet. Dit komt neer op 93% en 7%.

Emotioneel betrokkenheid

Het derde aspect van betrokkenheid is de emotionele verbondenheid. Met emotionele betrokkenheid wordt de sociale binding met de gemeente bedoeld. Voor het bepalen van deze betrokkenheid hebben wij gebruik gemaakt van twee stellingen in de enquête:

1. Ik voel mij opgenomen in de gemeenschap.
2. Ik voel mij vanuit de kerk gezien en gehoord.

Wanneer bij beide stellingen voor eens is gekozen geldt de geënquêteerde al emotioneel betrokken. Aan de hand van deze definitie kan gezegd worden dat 41 echtparen, oftewel 76%, emotioneel betrokken is. De overige 24% is niet emotioneel betrokken.

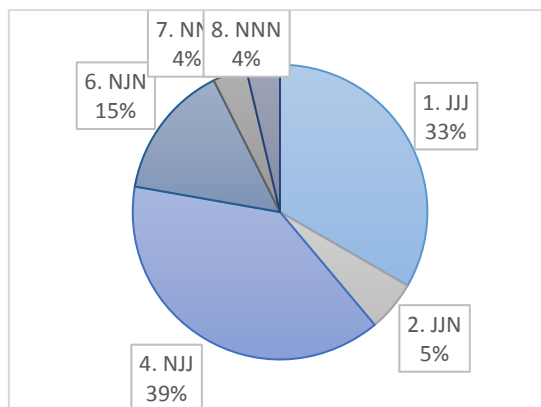

10.3 De acht groepen

In de vorige paragraaf beschreven wij hoe wij de drie verschillende vormen van betrokkenheid bepaalden. Door deze drie vormen te combineren kun je acht verschillende groepen maken. Hierbij de verschillende mogelijkheden:

Groep 1: JJJ			Groep 2: JJN			Groep 3: JNJ			Groep 4: NJJ		
Feitelijk betrokken:	Ja		Feitelijk betrokken:	Ja		Feitelijk betrokken:	Ja		Feitelijk betrokken:	Nee	
Inhoudelijk betrokken:	Ja		Inhoudelijk betrokken:	Ja		Inhoudelijk betrokken:	Nee		Inhoudelijk betrokken:	Ja	
Emotioneel betrokken:	Ja		Emotioneel betrokken:	Nee		Emotioneel betrokken:	Ja		Emotioneel betrokken:	Ja	
Groep 5: JNN			Groep 6: NJN			Groep 7: NNJ			Groep 8: NNN		
Feitelijk betrokken:	Ja		Feitelijk betrokken:	Nee		Feitelijk betrokken:	Nee		Feitelijk betrokken:	Nee	
Inhoudelijk betrokken:	Nee		Inhoudelijk betrokken:	Ja		Inhoudelijk betrokken:	Nee		Inhoudelijk betrokken:	Nee	
Emotioneel betrokken:	Nee		Emotioneel betrokken:	Nee		Emotioneel betrokken:	Ja		Emotioneel betrokken:	Nee	

Groepen	Enquête
1. JJJ	18
2. JJN	3
3. JNJ	0
4. NJJ	21
5. JNN	0
6. NJN	8
7. NNJ	2
8. NNN	2
Totaal	54

In bovenstaande tabel en grafiek treft u de groepen zoals deze gebleken zijn uit de enquête. Hier is uit gebleken dat er een grote groep 'ideale betrokkenen', maar ook een vrijwel even grote groep van hen die wel inhoudelijk en emotioneel betrokken zijn maar niet feitelijk betrokken (NJJ). Een andere noemenswaardige groep is de NJN groep, dit zijn jonge gezinnen die wel inhoudelijk maar niet feitelijk en emotioneel betrokken zijn. 15% van de totale ondervraagde populatie bevindt zich in deze groep.

JJJ-Groep

Met de JJJ-groep bedoelen we hen die zowel feitelijk, inhoudelijk als emotioneel betrokken zijn. Je kunt ze wellicht de volledig betrokkenen noemen.

NJJ-Groep

Met de NJJ groep bedoelen we hen die niet feitelijk, maar wel inhoudelijk en emotioneel betrokken zijn. Zij zijn gelovig en voelen zich onderdeel van de gemeenschap, maar ze bezoeken het 'kerkelijk-erf' niet twee maal per week.

NJN-Groep

Met de NJN-groep bedoelen we hen die enkel inhoudelijk betrokken zijn. Zij zijn gelovig, maar voelen zich geen onderdeel van de gemeente en ze bezoeken niet trouw het 'kerkelijk-erf'.

Non-respons

Tijdens het afnemen van de enquête waren er ook verschillende echtparen die aangaven geen behoefte te hebben om de enquête in te vullen. In totaal gaat dit om 5 echtparen. Deze echtparen hebben wij drie vragen gesteld om hun betrokkenheid te kunnen bepalen.

Wij stelden hen de volgende vragen:

1. Feitelijk: Gaat u naar de kerk?
2. Inhoudelijk: Gelooft u?
3. Emotioneel: Voelt u zich onderdeel van de gemeente?

Wij zijn ons er bewust van dat deze vragen de bepaling vooral bij de ondervraagde zelf ligt. Echter was dit volgens ons wel een goede manier om inzicht te krijgen in de betrokkenheid van hen die geen enquête invulden. Door deze vijf echtparen mee te rekenen kunnen we uiteindelijk 94% van de doelgroep in verschillende groepen indelen.

Groepen	Enquête	Non-respons	Totaal
1. JJJ	18	3	21
2. JJN	3	0	3
3. JNJ	0	0	0
4. NJJ	21	1	22
5. JNN	0	0	0
6. NJN	8	0	8
7. NNJ	2	0	2
8. NNN	2	1	3
Totaal	54	5	59

10.4 Uitkomsten enquêtes

In deze paragraaf zullen wij de enquêtes verder bestuderen. Voor de volledige uitkomst van de enquête verwijzen wij u naar bijlage 4. Hieronder beschrijven wij de resultaten van de enquête aan de hand van de drie vormen van betrokkenheid. Waar er opvallende verschillen zijn tussen de verschillende groepen, zullen wij deze benoemen.

Feitelijke betrokkenheid

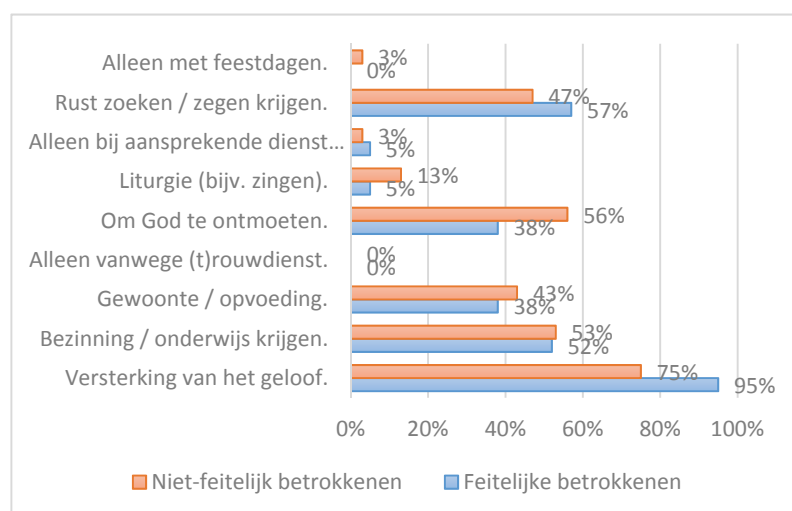
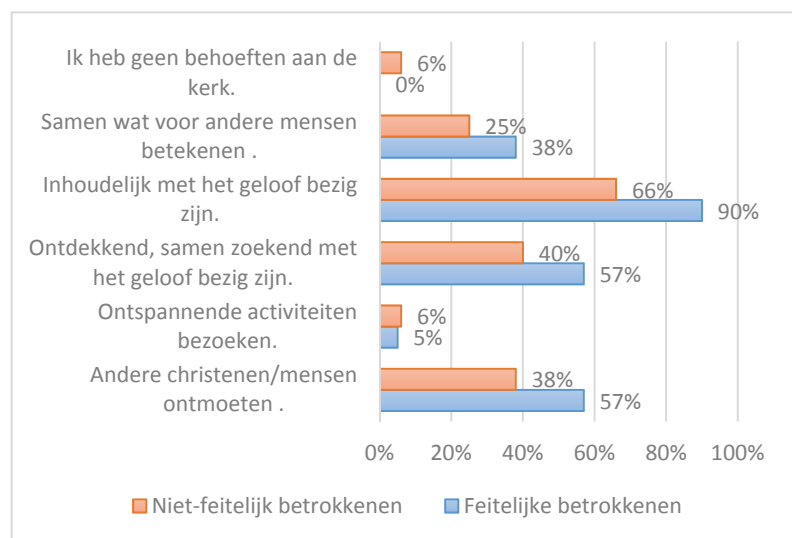
Kerkdienst

Uit de enquête bleek dat van alle ondervraagden 50% één keer per week de kerkdienst bezoekt. 17% bezoekt wekelijks beide zondagse diensten. De groep die één keer in de twee weken de kerkdiensten bezoekt bestaat uit 19% van de ondervraagde. De groep die zelden de kerkdienst bezoekt bestaat uit 14% van de respondenten.

Eerder noemde wij al 39% van de geënquêteerde gezinnen feitelijk betrokken zijn. Het is opvallend om te zien dat feitelijke betrokkenheid met name afhangt van het wel of niet bezoeken van doordeweekse activiteiten. Onder de feitelijke betrokkenen gaat de helft iedere week tweemaal naar de kerk. Het feitelijk betrokken zijn hangt dus niet zozeer af van het wel of niet tweemaal per zondag de kerkdienst bezoeken, maar vooral het wel of niet deelnemen aan activiteit. Op het bezoeken van activiteiten komen we later terug. We zullen ons hier allereerst richten op het bezoeken van de kerkdiensten. In de enquête waren er twee vragen die meer inzicht gaven in de redenen om de kerkdiensten te bezoeken. Zo vroegen we in vraag 6 welke behoeften de geënquêteerde heeft als het gaat om de kerk/gemeente. In vraag 8 vroegen wij naar de reden voor de kerkgang.

Allereerst de kerkelijke behoeften. Over het algemeen zien we dat de niet feitelijke-betrokkenen de verschillende mogelijkheden minder vaak aangeven. Echter is er maar 6% die aangeeft helemaal geen kerkelijke behoeften te hebben. Wel is het opvallend dat beide groepen het inhoudelijk met geloof bezig zijn het meest aangaven. Ook het samen zoekend bezig zijn, het ontmoeten van anderen en het samen wat voor andere mensen betekenen spelen een grote rol. Echter gaven maar weinig mensen aan behoefte te hebben aan ontspannende activiteiten. De behoeften lijken dus vooral gericht te zijn op de inhoud.

Als het gaat om de redenen om de kerk te bezoeken, zien we weinig verschillen. Het is opvallend dat zowel de niet feitelijke-betrokkenen als de feitelijke-betrokkenen aangeven de versterking van het geloof belangrijk te vinden. Het is wel zo dat de feitelijke betrokkenen dit veel vaker aangaven als de niet-feitelijke betrokkenen. Het zoeken

van rust/krijgen van de zegen en het krijgen van onderwijs vinden beide groepen belangrijk. Het is opvallend dat niet feitelijk-betrokkenen het ontmoeten van God een stuk meer aangeven als de feitelijke betrokkenen. Onder deze groep lijkt beleving dus belangrijker te zijn. Het bezoeken van de kerk op feestdagen, bij een aansprekende dienst of voorganger en de liturgie spelen nauwelijks een rol.

Maar het is dus moeilijk om op basis van bovenstaande gegevens te kunnen bepalen waarom er verschil is tussen het kerkelijk bezoek van de jonge gezinnen. Uit deze gegevens blijkt vooral dat het verschil tussen de niet-feitelijk betrokkenen en feitelijk betrokken op veel thema's redelijk klein is. De punten die belangrijk zijn voor beide groepen scoren voor beiden allebei hoog. Alleen het item 'versterking van het geloof' geeft 20% verschil en het item 'God ontmoeten' laat ook een verschil zien. Vanwege de vele overeenkomsten is het moeilijk om te bepalen waarom er verschil is in kerkelijkheid of het bezoeken van activiteiten. Dit lijkt een persoonlijke keuze te zijn. Dat zien we ook in de vraag of het mogelijk is om zonder de kerk te geloven. Hierbij gaf 63% aan dat dit mogelijk is. De jonge gezinnen zien de kerk dus niet noodzakelijk om te kunnen geloven.

Activiteiten

Uit de resultaten van de enquête bleek dat activiteiten worden bezocht door 33% van de jonge gezinnen. Dit betekent dat 67% de activiteiten niet bezoekt. Dit verschijnsel is te verklaren aan de hand van vraag 11 uit de enquête waar 60% aangeeft geen behoefte te hebben aan het bezoeken van activiteiten.

Er is echter een kleine groep van 19% die geen activiteiten bezoekt terwijl zij daar wel behoefte aan heeft, deze 19% vindt de activiteiten wel relevant. 24% van de ondervraagden geeft aan geen activiteiten te bezoeken, maar heeft de vragen over relevantie niet ingevuld. Daarnaast is er een andere groep van 24% die aangeeft de activiteiten niet te bezoeken en die aangeeft dat de activiteiten niet relevant zijn. De vraag is of zij de activiteiten niet bezoeken omdat deze niet relevant zijn. Wij veronderstellen dat dit niet het geval is omdat zij ook allemaal aangeven geen behoefte te hebben aan het bezoeken van activiteiten. De groep die behoefte heeft aan activiteiten vindt de activiteiten ook relevant. Hieruit concluderen wij dat het niet aan de activiteiten ligt maar veel meer aan de behoeften van de jonge gezinnen.

Toegewijde kerkgangers

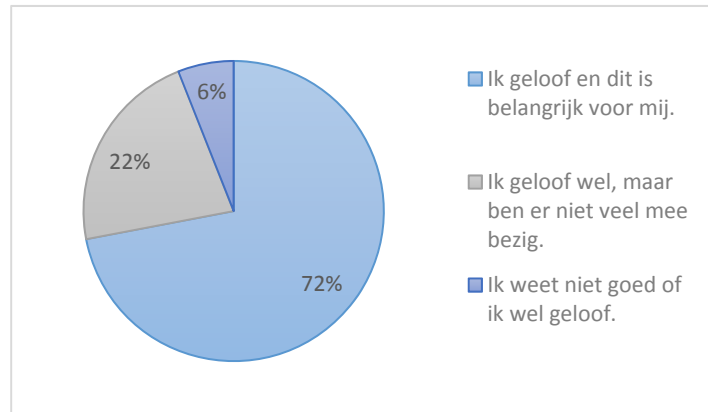
Van de onderzochte populatie is er 33% die aangeeft een taak te hebben binnen de gemeente. Het is opvallend dat 67% van hen op alle drie de aspecten betrokken is. Ook gaan de meeste van hen naar de activiteiten en bezoeken zij werkelijks de kerkdienst, één of twee keer. Je kunt het ook andersom formuleren. Van hen die 's zondags twee naar de kerk gaan, heeft 89% een taak binnen de gemeente en bezoekt 78% de activiteiten. Hier lijkt dus sprake te zijn van een kern van toegewijde kerkgangers.

Inhoudelijke betrokkenheid

Bij inhoudelijke betrokkenheid gaat het om de betrokkenheid van de jonge gezinnen bij de inhoud. Bij deze inhoud denken wij vooral aan de leer van het christelijke geloof zoals dat in de Hervormde Gemeente Kootwijk / Kootwijkerbroek geleerd wordt. Zo kwamen we tot de conclusie dat 93% van de onderzochte groep inhoudelijk betrokken is en 7% niet. Het is dus allereerst opvallend dat het grootste deel van de onderzochte groep zich wel verbonden voelt met het christelijke geloof zoals het geleerd wordt in de Hervormde Gemeente Kootwijk / Kootwijkerbroek. In deze paragraaf zullen wij ook kijken naar de niet-inhoudelijk betrokkenen. Het is daarbij goed om te vermelden dat dit slecht 7% van de onderzochte populatie is en er daarom voorzichtigheid geboden is met het trekken van conclusies.

Gelovigheid

Van de geënquêteerde gaf 72% aan dat zij geloven en dat dit belangrijk voor hen is. 22% Van hen gaf aan dat zij het geloof wel belangrijk vinden maar er niet veel mee bezig zijn. Er is echter maar 6% die aangeeft niet zeker te weten of zij wel geloven. Verder zijn er geen geënquêteerden die aangaven niet te geloven.

Bezoeken van andere kerken

De inhoudelijke betrokkenheid heeft naast het christelijk geloof ook te maken met de betrokkenheid op de inhoud zoals die in de Hervormde Gemeente Kootwijk / Kootwijkerbroek geleerd wordt. Uit interviews bleek dat sommige mensen zich niet verbonden voelden met deze inhoud. Het gaat hier om christenen die wel gelovig zijn, maar zich niet verbonden voelen met de hervormd-gereformeerde identiteit. Wellicht zoeken deze mensen hun geestelijke voeding in een andere gemeente. Er zijn 6 personen (11%) die aangaven regelmatig een andere kerkelijke gemeente te bezoeken. Hierbij hebben wij de mensen die een reden aangaven die geen betrekking hadden op de inhoud weggelaten (zoals verhuizing of familie bezoek).

Van deze 6 personen geven 5 echtparen aan dat de gemeente niet aansluit bij hun geloofsvragen en geloofsbeleving. Ook geven 2 jonge gezinnen aan dat zij zich niet verbonden voelen met de identiteit. Als reden voor het bezoeken van een andere gemeente geven zij aan dat deze gemeenten hen meer inspireren.

Emotionele betrokkenheid

Het derde aspect van betrokkenheid is de emotionele betrokkenheid. Met emotionele betrokkenheid wordt de sociale verbinding met de gemeente bedoeld. Aan de hand van deze definitie kan gezegd worden dat 41 echtparen, oftewel 76%, emotioneel betrokken is. De overige 24% is niet emotioneel betrokken.

Emotionele behoeften

Het is een vraag of de jonge gezinnen die niet emotioneel-betrokken zijn dit ook erg vinden. Dit bepalen wij aan de hand van vraag 20. Van de 13 echtparen die niet-emotioneel betrokken zijn gaf 62% aan dat zij het belangrijk vinden om onderdeel te zijn van de gemeenschap. De andere 38% gaf dus aan dat zij geen onderdeel van de gemeenschap zijn maar dit ook niet missen.

Integratie in de gemeente

Van hen die niet emotioneel-betrokken zijn geeft 69% aan dat minimaal één van de partners niet van jongs af aan lid was van de Hervormde Gemeente Kootwijk / Kootwijkerbroek. Zij waren dus ook als jongere niet betrokken bij het jeugdwerk van de gemeente. Echter is het niet zo dat het onmogelijk is voor een 'outsider' om onderdeel te worden van de gemeente, onder de emotioneel-betrokkenen is namelijk 66% waarbij één van de partners ook niet als jongeren deelnam aan het jeugdwerk van de Hervormde Gemeente Kootwijk / Kootwijkerbroek en dus toch wel emotioneel-betrokken is. Daarnaast zien we een duidelijk verband tussen feitelijke betrokkenheid en integratie in de gemeente. Wanneer het een jong gezin niet lukt om te integreren, zien we dat de feitelijke betrokkenheid ook lager is.

Extra opmerkingen door de geënquêteerden:

Aan het einde van de enquête was er ook de mogelijkheid om nog een opmerking te schrijven. In deze opmerkingen vielen ons een aantal dingen op. Zo gaf iemand aan dat ze belangstelling had voor

een 'jeugdvereniging Plus', een vereniging voor jonge gezinnen boven de 23. Er was ook een voorstel om een talentenbank met coördinatoren aan te stellen om teleurstelling te voorkomen, talenten niet onopgemerkt laten en te zorgen voor centrale communicatie. Ook over de invulling van de kerkdiensten werden vele suggesties gedaan. De één had behoefte aan preekbesprekingen, de ander wilde dat diensten traditioneel vorm gegeven zouden blijven, maar een ander wilde meer moderne liederen zingen. Ook werd er gevraagd naar een Bijbelklas of kindernevendienst waarbij de kinderen van 4 t/m 6 een half uur nadat de dienst start met een leidster meegaan om de preek op een kinderlijke manier te beleven. Deze verschillende aspecten noemen wij hier en wellicht kan hier aandacht voor zijn in een vervolgonderzoek. Aangezien deze opmerkingen te ver uiteenlopen geven wij ze enkel door, de volledige opmerkingen zijn te vinden in bijlage 4.

10.5 Motivation

Uit de enquêtes is gebleken dat de jonge gezinnen qua Life style-milieus over het algemeen in de meer traditionelere Life style-milieus zijn te plaatsen: de Traditionele burgerij, de Nieuwe conservatieven en de Moderne burgerij. Hieronder geven wij per Life style-milieu een korte beschrijving van het zingevingprofiel (Jobsen & Metaal, 2009):

Traditionele burgerij:

Bij de traditionele burgerij speelt, in vergelijking met de andere milieus, het geloof de meest vanzelfsprekende rol. We zien dat mensen uit de traditionele burgerij vaker lid zijn van een kerk, daarnaast zijn zij ook de meest trouwe kerkgangers. Wekelijkse kerkgang is een minimale norm. Ook in het dagelijks leven speelt het geloof een belangrijke rol. Al blijft dit wel binnen de daarvoor aangereikte kaders vanuit de traditie. De kerk heeft bij deze groep nog een groot gezag. Van nieuwe vormen van spiritualiteit moeten ze niets hebben, daarnaast zijn ze angstig voor de hedendaagse culturele ontwikkelingen. Ze zijn bang dat alle normen en waarden verloren gaan. Deze groep kan gekenmerkt worden door trouw en soberheid. Men leeft verstandig, ingetogen en bescheiden. Hierin is men met name gericht op de nabije omgeving.

Nieuwe conservatieven

Nieuwe conservatieven zijn tevreden met het leven dat zij hebben. Zij kunnen op geloofsgebied als nuchter worden omschreven. Ze hechten veel waarden aan familie en traditie en delen dit graag met mensen die daar ook zo over denken. Hierdoor zijn zij weinig missionair ingesteld. Het geloof wordt namelijk wel belangrijk gevonden, maar het wordt enkel gedeeld met andere gelovigen. Dit maakt hen soms ook wat ongeïnteresseerd in het leven van niet-gelovigen. Zij zijn net zoals de traditionele burgerij bovengemiddeld kerkelijk betrokken. Ook is er gemiddeld een wekelijkse kerkgang. Toch moet hier wel bij worden opgemerkt dat, in tegenstelling tot de traditionele burgerij, het geloof niet de belangrijkste plek inneemt. Het is veelal ondergeschikt aan carrière en familie. De kerk is daardoor voornamelijk de plek van traditie en gemeente-zijn.

Moderne burgerij

Dit milieu is sterk gesecculariseerd, maar wel op zoek naar traditie. Vanwege de omvang van deze groep (22% van de Nederlanders is in deze groep te plaatsen) en de plaatsing tussen traditioneel en modern, wordt deze groep ook wel gezien als 'de gemiddelde Nederlander'. Vanwege deze positie is men voornamelijk bezig met het zoeken naar balans tussen vaste waarden en traditie en het moderne bezitten en genieten. Hierdoor is men niet direct met bezig met geloof of religie. Daarnaast hebben zij dit ook niet meer meegekregen vanuit de kerk of vanuit hun opvoeding. Toch is de vraag naar een levensbeschouwing onder deze mensen groot. Bij ziekte, dood of geboorte wordt men geconfronteerd met levensvragen, waar geen antwoord wordt aangereikt. Men is op zoek naar hulp of medeleven, maar de antwoorden die de kerk te bieden heeft, bereiken hen niet of spreken onvoldoende aan.

10.6 Conclusies enquête

1. Bepalen betrokkenheid
 - a. Van de geënquêteerde gezinnen is 39% feitelijk betrokken.
 - b. Van de geënquêteerde gezinnen is 93% inhoudelijk betrokken.
 - c. Van de geënquêteerde gezinnen is 76% emotioneel betrokken.
2. Aan de hand van de drie aspecten van betrokkenheid kunnen acht groepen gemaakt worden. De grootste groepen zijn, de ideale betrokkenen, JJJ (36%), de minder trouwe kerkganger, NJJ (37%) en de niet kerkelijke betrokken gelovigen, NJN (14%).
3. Feitelijke betrokkenheid hangt vooral af van het wel of niet bezoeken van kerkelijke activiteiten. Men bezoekt de activiteiten niet omdat ze niet relevant zijn maar omdat ze daar geen behoefte aan hebben. De kerkenraad zou kunnen overwegen de norm aan te passen van feitelijke betrokkenheid. Als de kerkenraad het voldoende zou vinden als men wekelijks de kerkdienst bezoekt dan zien we 26% van de jonge gezinnen binnen de onderzoeksgroep van de niet-feitelijk betrokkenen naar de feitelijk betrokken verschuiven, hierdoor komt het uiteindelijke aantal op 36 jonge gezinnen. Opvallend is dat 67% van NJJ, bij deze wijziging, verschuift naar JJJ (14 stuks).
4. De gemeente kent een kern die twee keer per zondag naar de kerk gaat, een taak binnen de gemeente heeft en veel activiteiten bezoekt.
5. Onder de geënquêteerde waren geen jonge gezinnen die aangaven niet het christelijk geloof aan te hangen.
6. Er zijn zes gezinnen die aangeven andere kerkdiensten te bezoeken omdat de Hervormde Gemeente Kootwijk / Kootwijkerbroek niet aansluit bij hun geloofsvragen of geloofsbeleving. Daarnaast kan het zo zijn dat zij zich niet verbonden voelen met de identiteit van de gemeente.
7. Het kan voor jonge gezinnen die in de gemeente komen moeilijk zijn om te integreren. Hierin is echter veel verschil waar te nemen. Andere gezinnen ervaren hier geen moeite mee. Wel is het goed om aandacht te hebben dat het niet kunnen integreren verband houdt met de feitelijke betrokkenheid.
8. De jonge gezinnen zijn in de traditionele kant van het Motivaction model in te delen.

Deel 3

Conclusies

11. Analyse, conclusie en discussie

11.1 Analyse

Hoofdvraag:

Wat is de oorzaak van de schijnbare mindere betrokkenheid van jonge gezinnen vanaf het moment dat zij zelfstandig worden binnen de Hervormde Gemeente Kootwijk / Kootwijkerbroek en op welke manier kan de kerkenraad (gemeente) hiermee beleidsmatig en praktisch omgaan?

Betrokkenheid

Betrokkenheid wordt zichtbaar door meeleven met kerkgang en verenigingsleven (feitelijke betrokkenheid). Betrokkenheid is meer dan dat, het gaat ook om het oog hebben voor elkaar en het samen gemeente zijn (emotionele betrokkenheid). Daarnaast is er ook nog het geloof en belijden van de gemeente (inhoudelijke betrokkenheid). In de ideale situatie zouden alle jonge gezinnen op deze manieren betrokken zijn. Vanuit de enquête zagen we dat de realiteit anders is:

- 39% van de jonge gezinnen is feitelijk betrokken. (21 van de 54)
- 93% van de jonge gezinnen is inhoudelijk betrokken. (50 van de 54)
- 76% van de jonge gezinnen is emotioneel betrokken. (41 van de 54)

Hierdoor krijgen we acht groepen met jonge gezinnen die op acht verschillende manieren betrokken zijn. De drie grootste groepen zijn, de ideale betrokkenen, JJJ (36%), de minder trouwe kerkganger, NJJ (37%) en de niet kerkelijke betrokken gelovigen, NJN (14%).

Geografie

Kootwijk en Kootwijkerbroek passen in het profiel van een hechte plattelands dorpsgemeenschap. Dit heeft twee kanten, enerzijds werkt een hechte gemeenschap opbouwend voor de lokale mensen, maar kan het erg gesloten zijn voor buitenstaanders. Dit bleek ook uit het praktijkonderzoek. Iemand is een 'echte' Kootwijkerbroeker of iemand is dat niet. Er heerst een groot gemeenschapsgevoel, dit is een kracht die je ook binnen de gemeente terug ziet komen. Het is volgens sommige gezinnen heel moeilijk om te integreren. Ook uit de enquête bleek dat er onder de jonge gezinnen van de Hervormde Gemeente Kootwijk / Kootwijkerbroek een groep is die moeite heeft met integreren in de gemeente. Dit geldt niet voor iedereen, maar er is een groep die hier last van heeft. We zagen dat dit ook een gevaar is voor de kerkgang. We zagen namelijk een samenhang tussen moeite met integreren en een verminderde feitelijke betrokkenheid.

Gereformeerd belijden

De plaatsen Kootwijk en Kootwijkerbroek zijn kerkelijk reformatorisch gekleurd. Ook binnen de Hervormde Gemeente Kootwijk / Kootwijkerbroek staat het gereformeerde belijden hoog in het vaandel. Het merendeel van de geënquêteerden voelde zich verbonden met de identiteit van deze gemeente. Er is maar een kleine groep van 16% die zich niet verbonden voelt met de identiteit. Daarnaast sluit de gemeente niet altijd aan bij de geloofsbeleving en –vragen van jonge gezinnen. Daarom is het goed om te bezinnen op de kern van het gereformeerde belijden, maar dan wel in de taal en leefwereld van de jonge gezinnen.

Culturele veranderingen

Tegenwoordig gaan de culturele trends en veranderingen ook aan het dorp op de Biblebelt niet meer voorbij. Zo lijdt men in de Hervormde Gemeente van Kootwijk / Kootwijkerbroek ook aan secularisatie. Deze problematiek werd door vrijwel alle geïnterviewden herkend. Hierbij moeten we opmerken dat ons onderzoek geen vergelijking kan bieden met eerdere tijden. We zagen dat van de jonge gezinnen (maar) 36% volledig betrokken is. Echter kunnen wij aan de hand van de resultaten van ons onderzoek geen uitspraken doen over een afname in kerkleden en kerkgangers. Ook is het moeilijk te bepalen of de dorpskerk in de toekomst zal verdwijnen, echter is het wel belangrijk voor haar voortbestaan om nadrukkelijk aanwezig te zijn in de lokale gemeenschap.

Toenemende autonomie

In de literatuurstudie ontdekten wij dat dertigers streven naar autonomie en authenticiteit. We zien terug komen in de uitkomsten van de enquête. Veel jonge gezinnen vinden het belangrijk om inhoudelijk met het geloof bezig te zijn en zich in het geloof te versterken, toch merken we wel dat iedereen dat op zijn eigen manier doet. Ook uit het psychologisch onderzoek bleek dat jonge gezinnen op geloofsgebied vooral bezig zijn om een beeld van zichzelf als gelovige en een eigen beeld van het geloof te ontwikkelen. Hierin zien we dan ook veel verschillen als het gaat om kerkbezoek en het deelnemen van activiteiten. Enerzijds lag dit aan de behoefte en de prioriteit, het is daarom belangrijk om jonge gezinnen bewust te maken, dat het geloof een centrale plek in het leven dient te hebben. Anderzijds lag het ook aan de relevantie van de activiteiten, het is daarom goed om de activiteiten onder de lamp te houden. Zijn de activiteiten goed of dient er te worden gesnoeid?

Secularisatie

We zagen dat secularisatie in de zin van het afnemen van religieuze overtuiging onder de onderzochte jonge gezinnen moeilijk is waar te nemen. Toch blijft de duiding van Paul staan, dat er gewaakt moet worden dat de kerk niet geestelijk uitholt. Het is belangrijk om te reageren op de geseculariseerde samenleving. Als christenen moeten we accepteren dat we een minderheid zijn geworden, daarom moeten we onderscheidend gaan leven, door middel van een missionaire hermeneutiek en er moet meer ruimte komen voor de ervaring van God.

Verwachting

Er is er dus weinig aanleiding voor om te zeggen dat de gemeenteleden seculariseren. Er is zelfs nog een 'harde kern'. Deze groep gaat twee keer per zondag naar de kerk, heeft een taak binnen de gemeente en de meeste bezoeken daarnaast ook nog activiteiten. Van de jonge gezinnen onderschrijft 72% te geloven en dat dit belangrijk voor hen is. Daarnaast zijn er onder de geënquêteerden geen jonge gezinnen die aangaven niet te geloven. In dat kader moet de kerkenraad ook bezinnen of het erg is dat sommige jonge gezinnen minder dan 2 keer per week op het kerkelijk erf komen. Kan een jong gezin ook feitelijk betrokken zijn als hij of zij één keer per week de kerkdienst bezoekt en niet deelneemt aan activiteiten. We zagen dat wanneer de algemene kerkenraad deze normering zou aanpassen dat het aantal volledige betrokkenen aanzienlijk zou stijgen. Dan is ineens 67% van de jonge gezinnen betrokken. De kerkenraad moet zich dan ook bezinnen of we in deze tijd nog van jonge gezinnen kunnen verwachten dat zij twee keer per week te vinden zijn op het kerkelijk erf. Belangrijker nog is het dat de algemene kerkenraad zich bezint op de plaats van de gemeente in de huidige tijd.

Opvoedingskring

Uit zowel de interviews als de literatuurstudie bleek dat de geloofsontwikkelingen van jonge gezinnen grotendeels bepaald is door de ruimte die men daarvoor kreeg in het ouderlijk huis. Wij willen onderstrepen welk belang de opvoeding heeft. Wij vinden het dan ook zeer positief dat de kerkenraad bezig is met het ontwikkelen van een opvoedkring. Juist ook omdat trouwen en het krijgen van kinderen de verantwoordelijkheid van jonge gezinnen op geloofsgebied vergroot.

11.2 Aanbevelingen

1. **Betrokkenheid:** Het is belangrijk om oog te krijgen voor de verschillende vormen van betrokkenheid. In de vraagstelling schuilt het risico om enkel te kijken naar de feitelijke betrokkenheid. Hier bestaat het gevaar dat jonge gezinnen al helemaal niet meer betrokken zijn, wanneer zij nog wel in de kerk zitten.
2. **Ontmoeting:** Binnen dit onderzoek is één van de belangrijkste ontdekkingen het aspect van de emotionele verbondenheid. Het is van belang dat de gemeente hier in gaat investeren. Zorg dat er momenten van ontmoeting en gemeenschap zijn. Dit kan de emotionele verbondenheid verhogen en zo indirect de feitelijke betrokkenheid.

3. **Nieuwkomers:** Het is belangrijk om als gemeente oog te hebben voor de nieuw ingekomen jonge gezinnen. Een warm welkom verhoogt de emotionele betrokkenheid aanzienlijk. Toch moet er ook gewerkt worden aan de integratie voor langere termijn, zodat er een warme band met de gemeente ontstaat.
4. **Gereformeerd:** Waar de gemeente het gereformeerd belijden zeer belangrijk vindt, blijkt dit niet altijd aan te sluiten op de geloofsbeleving en -vragen van jonge gezinnen. Aangezien jonge gezinnen zich nog wel kunnen vinden in de identiteit van de gemeente, is het voornamelijk belangrijk om te investeren in verstaanbaarheid en relevantie.
5. **Geloven:** Er zijn geen ongelovige jonge gezinnen onder de onderzochte doelgroep. Toch heeft het geloof niet bij alle jonge gezinnen een centrale plek in hun leven. Het is daarom goed om de jonge gezinnen te stimuleren om het christelijk geloof een centrale plek in hun leven te geven. Het is belangrijk om hier ook te werken aan de praktische uitwerking van geloven.
6. **Norm:** De algemene kerkenraad dient zich te beraden op haar verwachtingen van de jonge gezinnen. Het moet hier niet gaan om de jonge gezinnen een voldoende te laten scoren op feitelijke betrokkenheid, maar om te ontdekken wat zij nodig hebben om gevoed te worden in hun geloof.
7. **Bezinning:** De algemene kerkenraad dient zich te bezinnen op de positie van de kerkelijke gemeente in de huidige context. Het is hierbij de vraag wat het doel van de kerk is. Gaat het om een instandhouding van de kerk als instituut of heeft de kerk in deze tijd meer te bieden?
8. **Activiteiten:** Aangezien activiteiten doorslaggevend zijn voor de feitelijke betrokkenheid en daarnaast ook de algemene kerkenraad veel waarde hecht aan de activiteiten lijkt het ons goed om deze eens onder de loop te nemen. Het is goed om te kijken naar de relevantie en aansluiting van de huidige activiteiten. Het is hierbij van belang om te investeren in kwaliteit in plaats van kwantiteit.
9. **Opvoeding:** Bij de meeste jonge gezinnen is de opvoeding de grondslag van hun betrokkenheid. Als gemeente is het daarom van belang om te investeren in de geloofsofvoeding. De gemeente dient jonge gezinnen te ondersteunen in het opvoeden van hun kinderen.
10. **Hoop:** Ook al lijkt het alsof de gemeente door de secularisatie in zwaar weer terecht is gekomen, is het belangrijk om uitzicht te houden. God zal nooit verlaten wat zijn hand begonnen is (Ps.138). Het is daarom belangrijk om de gemeente niet te laten leiden door allerlei ontwikkelingen, maar door een vertrouwen op God. Hij moet de Bron en het centrum van de gemeente zijn.

11.3 Discussie

Vanwege de breedte van ons onderzoek zijn er een aantal punten die wij niet volledig uit hebben kunnen werken. Hierdoor zijn er nog een aantal aanknopingspunten voor een vervolgonderzoek. Allereerst een verdieping van de acht onderzochte groepen en hun verschillen, op die manier kan de profielschets van de groepen worden aangescherpt. Dit kan ook door een volledig Motivaction onderzoek uit te laten voeren. Aangezien wij hier maar vijf vragen over hebben opgenomen in de enquête, was het voor ons onmogelijk om meer dan een indicatie te geven. Wij raden aan om dit dan wel gemeente breed te doen en niet enkel onder de jonge gezinnen. Daarnaast is het goed om dit onderzoek over een bepaalde periode weer uit te voeren. Dit kan voor een goede vergelijking zorgen, om zo te zien of er verschuivingen zijn geweest.

12. Literatuurlijst

- Aalvanger, A., & Beunen, R. (2011). *Dorpsidentiteit: op zoek naar eenheid in verscheidenheid. Vijf methoden waarmee dorpsbewoners hun dorpsidentiteit expliciet kunnen maken*. Wageningen: Wetenschapswinkel, Wageningen UR.
- Beekman, W. (2011). *Leve de dorpskerk. Verslag van een studie naar de mogelijkheden en beperkingen van kleine kerkelijke gemeente in kleine dorpsgemeenschappen*.
- Bernts, T., & Berghuis, J. (2016). *God in Nederland 1966-2015*. Utrecht: Uitgeverij Ten Have.
- Boersema, P., & Paas, S. (Red.). (2011). *Onder Spanning. Een veelzijdige kijk op veranderingen in kerk en samenleving*. Utrecht: Kok.
- Centraal Bureau voor de Statistiek. (2009). *Religie aan het begin van de 21ste eeuw*. (H. Schmeets, & R. van der Bie, Red.) Den Haag: Centraal Bureau voor de Statistiek.
- Davie, G. (2007). *The sociology of religion*. London: SAGE Publications Ltd.
- de Gelder-Starrenburg, H., Hoftijzer, L., & Domburg, J. (2010). *Geroepen in een dorp. Een onderzoek naar de situatie en verwachting van kleine dorpsgemeenten*. Ede: Academie Theologie - Christelijke Hogeschool Ede.
- de Hart, J. (2014). *Geloven binnen en buiten verband*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- de Jong, G. (2010). *Spiritualiteit van dertigers en veertigers. Kwantitatief onderzoek voor Kerk zonder Grenzen*. Nijmegen: Kaski.
- de Reuver, A. (2006). Zonlicht vangt men niet in een vuist. De Gereformeerde Bond en de gereformeerde theologie. In P. Vergunst (Red.), *Uw Naam geef eer. Honderd jaar Gereformeerde Bond 1906-2006*. Zoetermeer: Uitgeverij Boekencentrum.
- Dekker, G. (2010). *Heeft de kerk zichzelf overleefd? Beschouwingen over de rol van de kerk in de moderne samenleving*. Zoetermeer: Uitgeverij Meinema.
- Dekker, G. (2016). *Zie hoe alles hier verandert. Het verloop van de gereformeerden*. Utrecht: Uitgeverij Kok.
- Dekker, G., & Stoffels, H. (2009). *Godsdienst en samenleving. Een introductie in de godsdienstsociologie*. Kampen: Uitgeverij Kok.
- Dekker, W. (2011). *Marginaal en missionair. Kleine theologie voor een krimpende kerk*. Zoetermeer: Uitgeverij boekencentrum.
- Dierickx, G. (2015). *Religie als sociale constructie. Een menswetenschappelijke rondleiding*. Antwerpen-Apeldoorn: Garant.
- Fowler, J. (1981). *Stages of faith. The psychology of human development and the quest for meaning*. San Francisco: Harper.
- Ganzevoort, R., & Visser, J. (2012). *Zorg voor het verhaal. Achtergrond, methode en inhoud van pastorale begeleiding*. Zoetermeer: Meinema uitgeverij.
- Gereformeerde Bond. (z.d.). *Visie*. Opgeroepen op april 20, 2016, van Gereformeerde Bond: <http://gereformeerdebond.nl/gereformeerde-bond/visie>
- Gorissen, P. (2013). *Missie in een seculiere tijd. Een empirische en theologische evaluatie van het oordeelmotief bij W. Dekker, W.M. Dekker en A. van de Beek*. z.p.

- Hervormde Gemeente Kootwijk / Kootwijkerbroek. (2016). *Onze gemeente*. Opgeroepen op april 20, 2016, van Hervormde Gemeente Kootwijk / Kootwijkerbroek: <http://www.hervormdkootwijkerbroek.nl/structuur/algemeen/onze-gemeente>
- Jobsen, P., & Metaal, S. (2009). *Analyse Mentality-milieus: zingevingprofielen en relatie tot de PKN*. Protestantse Gemeente Amstelveen en Buitenveldert. Amsterdam: Motivaction International B.V.
- Kater, M. (2015). Hoop voor de kerk. Secularisatie als kans of als kairos? In M. Kater (Red.), *Tegenstrijdige verlangens. Een andere kijk op secularisatie* (pp. 75-89). Apeldoorn: Uitgeverij De Banier.
- Kennedy, J. C. (2005). Recent Dutch religious history and the limits of secularization. In E. Sengers (Red.), *The Dutch and their Gods: Secularization and transformation of religion in the Netherlands since 1950*. Hilversum: Uitgeverij Verloren.
- Kumar, R. (2014). *Research Methodology. A step-by-step guide for beginners* (4e ed.). London: Sage.
- Meijering, E. (2007). *Het Nederlands christendom in de twintigste eeuw*. Amsterdam: Uitgeverij Balans.
- Motivaction International. (2016). Opgeroepen op april 26, 2016, van Motivaction research and strategy: <http://www.motivaction.nl/>
- Motivaction International. (2016). *Segmentatie verhoogt uw effectiviteit: Mentality*. Opgeroepen op april 26, 2016, van Motivaction research and strategy: <http://www.motivaction.nl/mentality>
- Nauta, R. (1995). *Ik geloof het wel. Godsdienstsociologische studies over mens en religie*. Assen: van Gorcum.
- Paas, S. (2009). Gereformeerde kerken en de toekomst. Op zoek naar de vernieuwing van een traditie. *Lezing CSFR-Wageningen*. Wageningen: Lectoraat Gemeenteopbouw - Academie Theologie.
- Paas, S. (2013). Christen zijn in onze cultuur. *Lezing op relatiemiddag Academie van Theologie*. Ede: Lectoraat Gemeenteopbouw - Academie Theologie.
- Paul, H. (2015). Schemerzones. Secularisatie van het hart. In M. Kater (Red.), *Tegenstrijdige verlangens. Een andere kijk op secularisatie* (pp. 11-26). Apeldoorn: de Banier.
- Prosman, H. (2011). *The postmodern condition and the meaning of secularity: a study on the religious dynamics of postmodernity*. Utrecht: Ars Disputandi.
- Schouls, J. (2012). *Up to date gereformeerd*. Kampen: Uitgeverij Brevier.
- Simon, C., Vermeij, L., & Steenbekkers, A. (2007). *Het beste van twee werelden. Plattelanders over hun leven op het platteland*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Steenbekkers, A., Simon, C., & Veldheer, V. (2006). *Thuis op het platteland. De leefsituatie van platteland en stad vergeleken*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Steenbekkers, A., Simon, C., Vermeij, L., & Spreeuw, W.-J. (2008). *Het platteland van alle Nederlanders. Hoe Nederlanders het platteland zien en gebruiken*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Taylor, C. (2010). *Een seculiere tijd*. Rotterdam: Lemniscaat.

- Te Grotenhuis, M., Vermeer, P., Kreging, J., & Jansma, L. G. (Red.). (2013). *Ontkerkelijking, nou en ...? Oorzaken en gevolgen van secularisatie in Nederland*. Delft: Uitgeverij Eburon.
- van Dam, M. (2009). *Drempels en kansen. Over missionair werk in de context van een (klein) dorp*. z.p.
- van de Beek, A. (2012). *Lichaam en Geest van Christus. De theologie van de kerk en de Heilige Geest*. Zoetermeer: Uitgeverij Meinema.
- van de Lagemaat, T. (2013). *De stille evolutie. Individualisering in de Gereformeerde Bond*. Barneveld: BDUmedia.
- van den Berg, E., van Houwelingen, P., & de Hart, J. (2011). *Informele groepen*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- van der Ploeg, P. (1985). *Het lege Testament. een onderzoek onder jonge kerkverlaters*. Franeker: Wever van Wijnen uitgeverij.
- van Saane, J. (2010). *Religie is zo gek nog niet. Een introductie in de godsdienstpsychologie*. Kampen: Uitgeverij ten Have.
- van 't Spijker, W. (2000). De theologie van de gereformeerde gezindte. In I. Kole (Red.), *De gereformeerde gezindte anno domini 2000*. Kampen: Uitgeverij de Groot Goudriaan.
- Vergouwen, L., Bodisco Massink, J., Wils, J.-P., Borra, R., & Pieters-Korteweg, E. (2007). *Heilig geloof, heilig moeten. Orthodoxie en geestelijke gezondheid*. Venlo: van Grinsven drukkers.
- Verhoeven, N. (2014). *Wat is onderzoek? Praktijkboek, methoden en technieken voor het hoger onderwijs*. Den Haag: Boom Lemma Uitgevers.
- Vermeij, L., & Mollenhorst, G. (2008). *Overgebleven dorpsleven. Sociaal kapitaal op het hedendaagse platteland*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Weenink, D. (2009). *Samen leven in het dorp: 'sociale cohesie: voor wat het waard is'*. Wageningen: Wetenschapswinkel, Wageningen UR.
- Wilschut, H. (2007). *Aan de belofte genoeg?! Gereformeerd tegenover evangelisch/charismatisch*. Bedum: Woord en Wereld.

Bijlage 1: Conclusies literatuuronderzoek

Conclusies Geografie:

1. Kootwijk en Kootwijkerbroek passen in het beeld van een hechte plattelands dorpsgemeenschap.
2. Een hechte gemeenschap werkt opbouwend voor de dorpsbewoners, maar afstotend voor buitenstaanders.
3. Kootwijk en Kootwijkerbroek zijn kerkelijk reformatorisch gekleurd.
4. Dorpen zijn onderhevig aan culturele veranderingen, dit gaat het dorp niet meer voorbij.
5. Dorpskerken dienen voor hun voortbestaan nadrukkelijk aanwezig te zijn in de lokale gemeenschap.

Conclusies Gereformeerde Bond:

6. Het gereformeerde belijden staat bij de gemeente hoog in het vaandel.
7. Men weet zich verbonden met de Gereformeerde Bond.
8. Gereformeerd zijn is: Leven uit Gods genade, bij de Schrift en uit het geloof.
9. Schrift en belijdenisgeschriften zijn de basis.
10. Het gereformeerd-zijn is aan verandering onderhevig op het gebied van liturgie, binding met de gemeente en geloofsbeleving.

Conclusies Godsdienstsociologie

11. Nederland seculariseert.
12. Vrijblijvendere vormen van religie bieden geen uitkomst.
13. De geïndividualiseerde Nederlander onderschrijft niet meer de gehele christelijke geloofsleer, hooguit dogma's.
14. Dertigers streven naar autonomie, authenticiteit en geluk.
15. Bij kerkelijke jongeren zien we een toenemende radicaliteit op geloofsgebied.
16. Sociologisch lijkt de kerk in Nederland in het stadium van verdwijning.

Conclusies Secularisatie

17. Secularisatie is het afstand nemen van een religieuze overtuiging.
18. Anno 2016 leven we in een samenleving die doortrokken is van christelijke waarden, maar zonder christelijk geloof.
19. In de hedendaagse theologie zijn er grofweg drie theologische modellen, die een kijk geven op het thema secularisatie; het Ballingschapsmodel, het Profetisch-kritisch model en het Predikermodel.
20. De theologische duiding van Paul lijkt is in dit perspectief belangrijker; waak ervoor dat de kerk niet geestelijk uitholt.
21. De christenen moeten accepteren dat ze een minderheid zijn geworden, daarom moeten ze onderscheidend gaan leven, door middel van een missionaire hermeneutiek en er moet meer ruimte komen voor de ervaring van God.

Conclusies Godsdienstpsychologie

22. Jonge gezinnen zijn op psychologisch vlak vooral bezig om een beeld van zichzelf en een beeld van de wereld om hen heen te ontwikkelen.
23. Jonge gezinnen zijn niet in een van de geloofsstadia van Fowler te plaatsen.
24. Jonge gezinnen zijn op geloofsgebied vooral bezig om een beeld van zichzelf als gelovige en een eigen beeld van het geloof te ontwikkelen.
25. De geloofsontwikkelingen van jonge gezinnen is grotendeels bepaald door de ruimte die men daarvoor kreeg in het ouderlijk huis.
26. Trouwen en het krijgen van kinderen vergroot de verantwoordelijkheid van jonge gezinnen op geloofsgebied.

Bijlage 2: Interview Jonge Gezinnen

Interview jonge gezinnen

Betrokkenheid: Hoe zien deze jonge gezinnen hun betrokkenheid bij de kerk?

1. Voelt u zich thuis/welkom in de kerk/gemeente? Waarom?
2. Voelt u zich als jong gezin betrokken? Waarom?
3. Wat is volgens u betrokkenheid?
4. Herkent u het probleem van de schijnbaar verminderde betrokkenheid?

Kerk: Hoe zien deze jonge gezinnen hun betrokkenheid bij de kerk?

5. Hoe vaak gaat u naar de kerk en waarom gaat u naar de kerk?
6. Wat vindt u van het huidige activiteiten, qua aanbod en invulling (inhoudelijk/relevant)? Kerk en midweekse activiteiten
7. Hoe ervaart u contact met andere gemeenteleden? Hoe ervaart u het contact met ambtsdragers? Wat vindt u van de betrokkenheid van de kerkenraad op jonge gezinnen? (heeft dit invloed op uw betrokkenheid?)
8. Waar heeft u behoefte aan binnen of vanuit de kerk/gemeente?

Persoonlijk geloofsleven: Wat is de betekenis van God en geloof voor de jonge gezinnen van de Hervormde Gemeente Kootwijk / Kootwijkerbroek?

9. Welke rol speelde het geloof in uw opvoeding? Hoe kijkt u terug op uw opvoeding? Welke rol speelde de kerk in uw opvoeding?
10. Wat betekent het geloof voor u?
11. Welke rol speelt beleving/ervaring binnen uw geloof?
12. Wat zijn de belangrijke geloofskeuzes in uw leven? Wie of wat hebben invloed gehad bij het nemen van uw belangrijke keuzes? (Heeft de kerk hier invloed op gehad?)
13. Hoe zou u God omschrijven? (en wat betekent Hij voor u?)
14. Christen zijn in het dagelijks leven – Hoe probeert u het geloof in de praktijk te brengen/ hoe krijg het geloof vorm in uw leven? (en hoe draagt de kerk daar aan bij/speelt de kerk hier op in?)
15. Huisgodsdienst – Welke plaats heeft het geloof in het gezin? Hoe probeert u dat handen en voeten te geven? (en hoe draagt de kerk daar aan bij?)

Toekomst:

16. Wat is volgens u de ideale situatie? (Ideaalbeeld)
17. Wat zijn hier mogelijke oplossingen voor?

Bijlage 3: Enquête

1. Hebben jullie voor ons onderzoek al meegewerkt aan de interviews?
☐ Ja
☐ Nee
2. Wat is jullie leeftijd?

☐ 20-25	☐ 35-40
☐ 25-30	☐ 40-45
☐ 30-35	☐ 45-50
3. Hoe lang zijn jullie getrouwd?
..... Jaar
4. Hoogst afgeronde opleiding:

☐ Lagere school
☐ LBO, MAVO, VMBO
☐ MBO, HAVO, VWO
☐ HBO, WO
5. Waar woont u?

☐ Barneveld	☐ Otterlo
☐ Harskamp	☐ Radio Kootwijk
☐ Kootwijk	☐ Stroe
☐ Kootwijkerbroek	☐ Voorthuizen
☐ Lunteren	☐ Wekerom
6. Welke behoefte heeft u als het gaat om de kerk/gemeente? (meerdere opties mogelijk)

☐ Andere christenen/mensen ontmoeten .
☐ Ontspannende activiteiten bezoeken.
☐ Ontdekkend, samen zoekend met het geloof bezig zijn.
☐ Inhoudelijk met het geloof bezig zijn.
☐ Samen wat voor andere mensen betekenen .
☐ Ik heb geen behoeften aan de kerk.
☐ Anders, namelijk:.....

Feitelijke betrokkenheid

7. Hoe vaak bezoekt u een kerkdienst van de Hervormde Gemeente Kootwijk / Kootwijkerbroek?

☐ Wekelijks 2x
☐ Wekelijks 1x
☐ Tweewekelijks
☐ Zelden of nooit, waarom?
☐ Wij beluisteren de kerkdiensten; hoe vaak?
8. Waarom gaat u naar de kerk?

☐ Versterking van het geloof.	☐ Rust zoeken / zegen krijgen.
☐ Bezinning / onderwijs krijgen.	☐ Alleen met feestdagen.
☐ Gewoonte / opvoeding.	
☐ Alleen vanwege (t)rouwdienst.	
☐ Om God te ontmoeten.	
☐ Liturgie (bijv. zingen).	
☐ Alleen bij aansprekende dienst of voorganger.	

9. Bezoekt u activiteiten van de Hervormde Gemeente Kootwijk / Kootwijkerbroek?
- ☐ Ja
- ☐ Nee
10. "De door de gemeente georganiseerde activiteiten zijn relevant voor mij."
- ☐ Eens
- ☐ Oneens
11. "Ik heb behoefte aan het bezoeken van de activiteiten."
- ☐ Eens
- ☐ Oneens
12. Heeft u op dit moment een (vrijwillige) taak of functie in de gemeente?
- ☐ Ja, namelijk:.....
- ☐ Nee

Inhoudelijke betrokkenheid

13. Welke van de onderstaande uitspraken over het christelijk geloof past het beste bij u?
- ☐ Ik geloof en dit is belangrijk voor mij.
- ☐ Ik geloof wel, maar ben er niet veel mee bezig.
- ☐ Ik weet niet goed of ik wel geloof.
- ☐ Ik geloof niet, maar ben wel bezig met vragen over het geloof.
- ☐ Ik geloof niet en het geloof interesseert me ook niet.
14. Voelt u zich verbonden met de identiteit van de gemeente?
- ☐ Ja
- ☐ Nee
15. Kun je blijven geloven zonder de kerkdiensten te bezoeken?
- ☐ Ja
- ☐ Nee
16. "De gemeente sluit aan bij mijn geloofsvragen en geloofsbeleving."
- ☐ Eens
- ☐ Oneens
17. "Ik bezoek met regelmaat een andere kerkelijke gemeente."
- ☐ Eens, waarom?.....
- ☐ Oneens

Emotionele betrokkenheid

18. "Ik voel mij opgenomen in de gemeenschap."
- ☐ Eens
- ☐ Oneens
19. "Ik voel mij vanuit de kerk gezien en gehoord."
- ☐ Eens
- ☐ Oneens
20. "Ik vind het belangrijk om onderdeel te zijn van een geloofsgemeenschap."
- ☐ Eens

- ☐ Oneens
21. Bent u van jongs af aan lid van de Hervormde Gemeente Kootwijk / Kootwijkerbroek?
- ☐ Ja
- ☐ Nee, waar was u eerder lid?.....
22. "Als jongere was ik betrokken bij het jeugdwerk van de Hervormde Gemeente Kootwijk / Kootwijkerbroek."
- ☐ Ja
- ☐ Nee
23. "Iemand van buitenaf kan lastig onderdeel van de gemeenschap worden."
- ☐ Eens
- ☐ Oneens
- ☐ Weet niet
24. "Ik vind het belangrijk om gemeenteleden doordeweeks te ontmoeten."
- ☐ Eens
- ☐ Oneens

Motivaction: (telkens 1 antwoord kiezen)

25. Welke van de onderstaande uitspraken pas het best bij u?
- ☐ Ik vind het heel belangrijk om steeds hogerop te komen in mijn carrière.
- ☐ Ik vind het heel belangrijk om mijzelf te blijven ontplooien.
- ☐ Ik vind het heel belangrijk om vooral te genieten.
- ☐ Ik vind het heel belangrijk om tijd te hebben voor de mensen om mij heen.
26. "Ik vind het belangrijk om te weten wat er in de wereld om mij heen gebeurt."
- ☐ Eens
- ☐ Oneens
27. Wat vindt u belangrijk aan uw werk?
- ☐ Ik werk om te voorzien in de maandelijkse lasten.
- ☐ Ik vind het belangrijk dat ik in mijn werk wordt uitgedaagd.
- ☐ Ik vind het vooral belangrijk dat ik mijn werk leuk vind.
- ☐ Ik vind het belangrijk dat ik ook maatschappelijk wat bijdraag.
- ☐ Ik vind het heel belangrijk om een carrière op te bouwen.
28. Hoe vult u het liefste uw vrije tijd in?
- ☐ Rustig en eenvoudig.
- ☐ Cultureel en literair.
- ☐ Avontuurlijk en uitdagend.
29. Wat zijn de belangrijkste sociale relaties in uw leven?
- ☐ Familie en gezin.
- ☐ Vriendenkring.
- ☐ Netwerk/collega's.
30. Is er nog iets wat u kwijt wilt?

.....

.....

.....

Bijlage 4: Uitkomsten van enquête

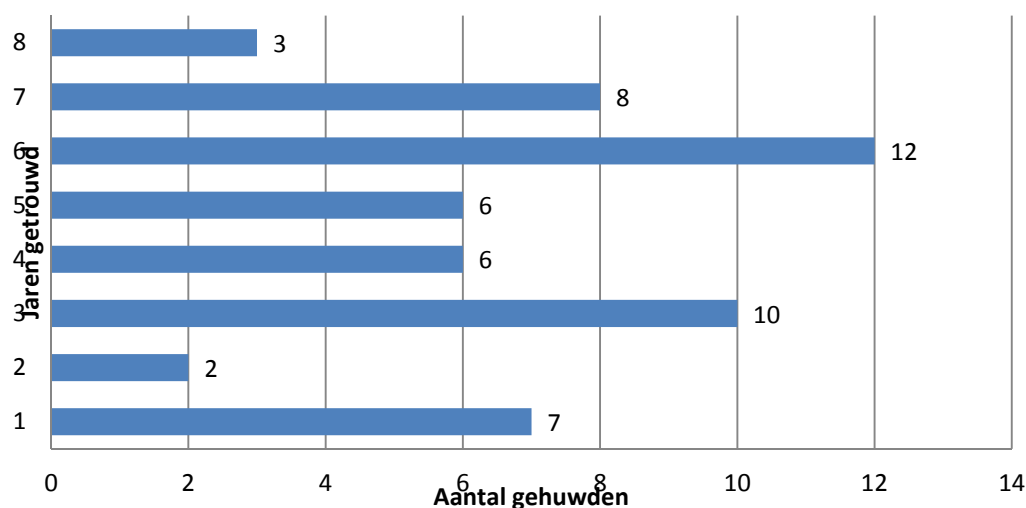
1. Hebben jullie voor ons onderzoek al meegewerkt aan de interviews? (54 reacties)

Ja	31,5%
Nee	68,5%

2. Wat is jullie leeftijd? (54 reacties)

20-25	16,7%
25-30	57,4%
30-35	25,9%
35-40	9,3%
40-45	5,6%
45-50	7,4%

3. Hoe lang zijn jullie getrouwd? (54 reacties)

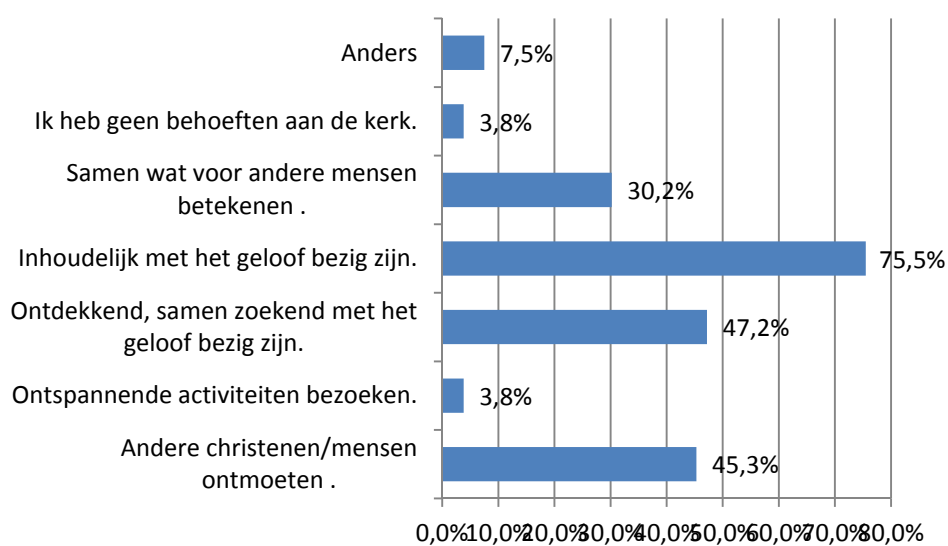
4. Hoogst afgeronde opleiding: (54 reacties)

Lagere school	3,7%
LBO, MAVO, VMBO	24,1%
MBO, HAVO, VWO	55,6%
HBO, WO	29,6%

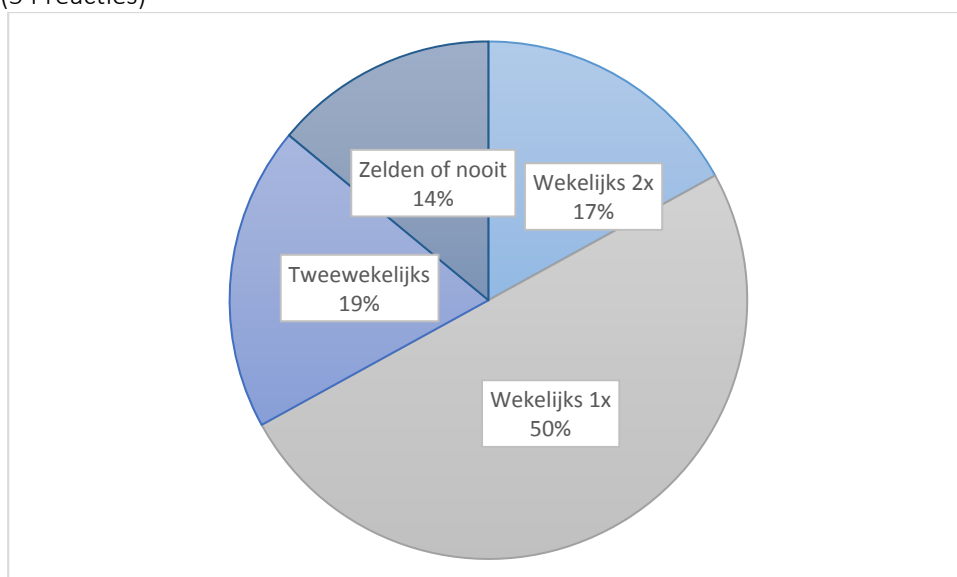
5. Waar woont u? (54 reacties)

Barneveld	5,6%
Harskamp	13%
Kootwijk	1,9%
Kootwijkerbroek	51,9%
Lunteren	1,9%
Otterlo	1,9%
Radio Kootwijk	1,9%
Stroe	13%
Voorthuizen	1,9%
Wekerom	7,4%

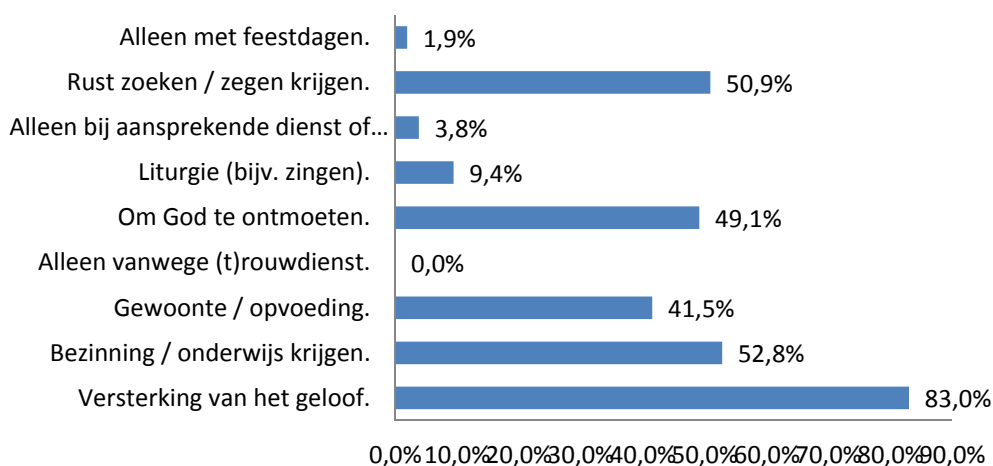
6. Welke behoefte heeft u als het gaat om de kerk/gemeente? (53 reacties)

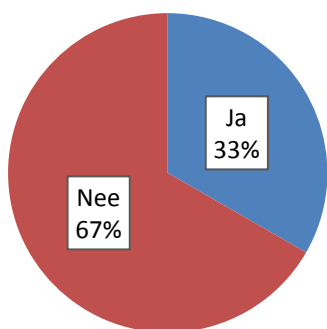
7. Hoe vaak bezoekt u een kerkdienst van de Hervormde Gemeente Kootwijk-Kootwijkerbroek? (54 reacties)

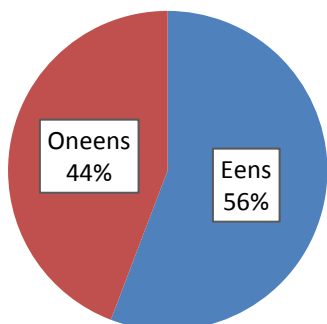
8. Waarom gaat u naar de kerk? (53 reacties)

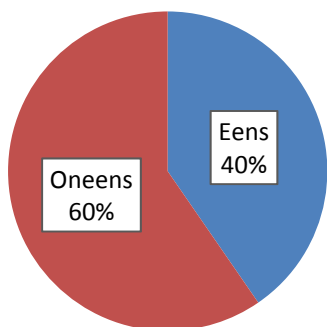
9. Bezoekt u activiteiten van de Hervormde Gemeente Kootwijk-Kootwijkerbroek? (53 reacties)

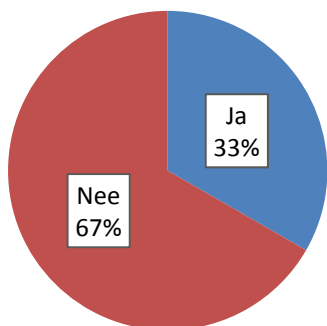
10. "De door de gemeente georganiseerde activiteiten zijn relevant voor mij." (43 reacties)

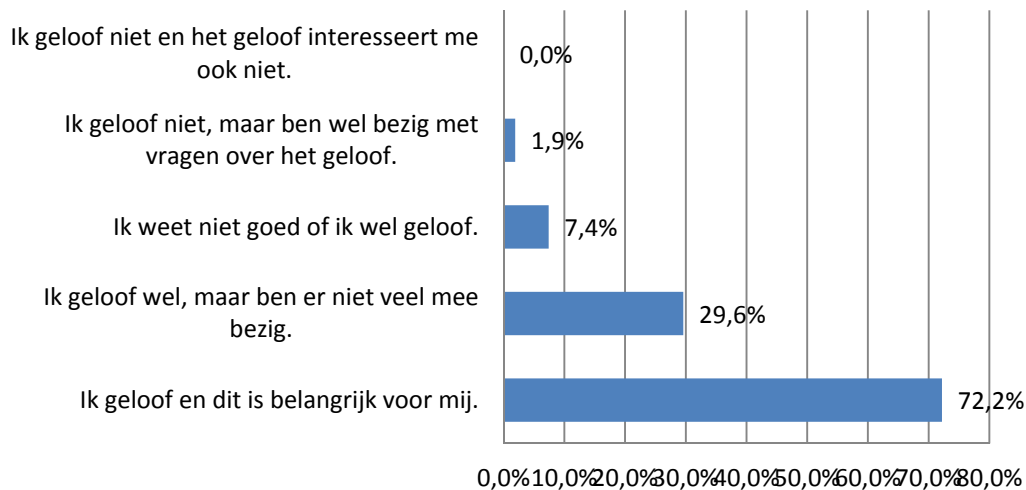
11. "Ik heb behoefte aan het bezoeken van de activiteiten." (47 reacties)

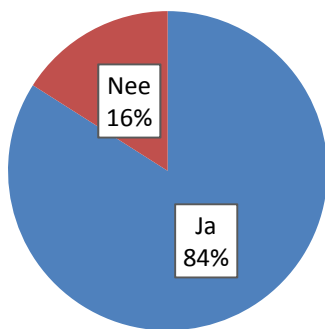
12. Heeft u op dit moment een (vrijwillige) taak of functie in de gemeente? (54 reacties)

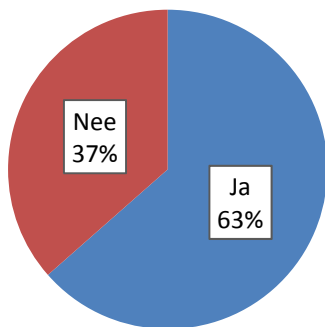
13. Welke van de onderstaande uitspraken over het christelijk geloof past het beste bij u? (54 reacties)

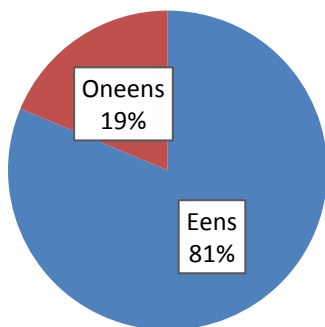
14. Voelt u zich verbonden met de identiteit van de gemeente? (50 reacties)

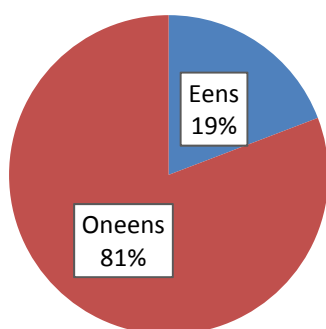
15. Kun je blijven geloven zonder de kerkdiensten te bezoeken? (52 reacties)

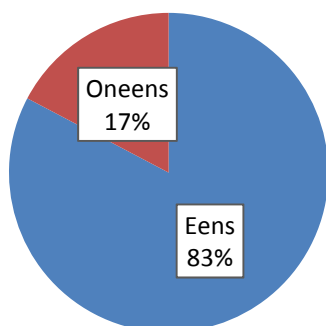
16. "De gemeente sluit aan bij mijn geloofsvragen en geloofsbeleving." (48 reacties)

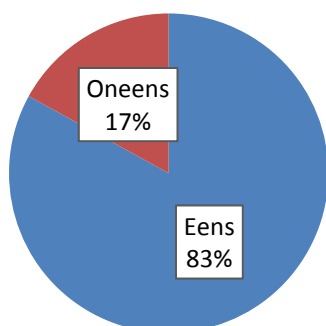
17. "Ik bezoek met regelmaat een andere kerkelijke gemeente." (53 reacties)

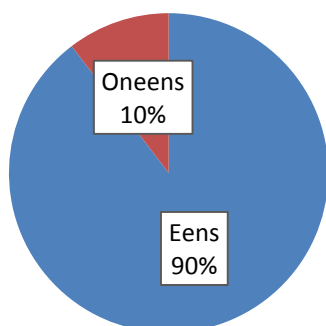
18. "Ik voel mij opgenomen in de gemeenschap." (52 reacties)

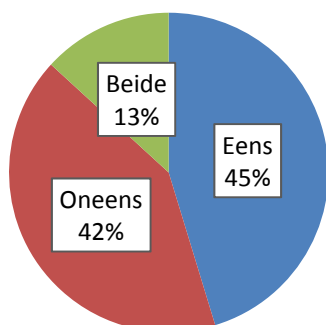
19. "Ik voel mij vanuit de kerk gezien en gehoord." (47 reacties)

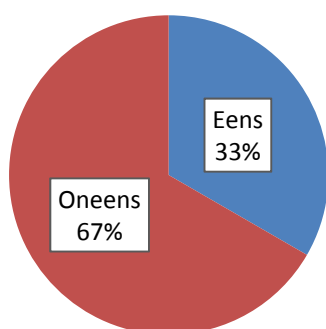
20. "Ik vind het belangrijk om onderdeel te zijn van een geloofsgemeenschap." (48 reacties)

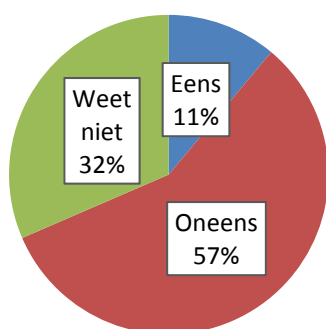
21. Bent u van jongs af aan lid van de Hervormde Gemeente Kootwijk/Kootwijkerbroek? (53 reacties)

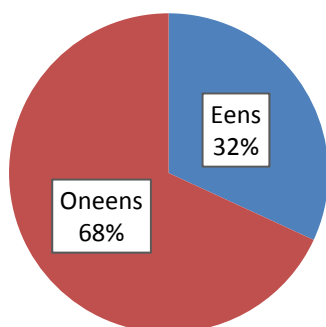
22. “Als jongere was ik betrokken bij het jeugdwerk van de Hervormde Gemeente Kootwijk-Kootwijkerbroek.” (45 reacties)

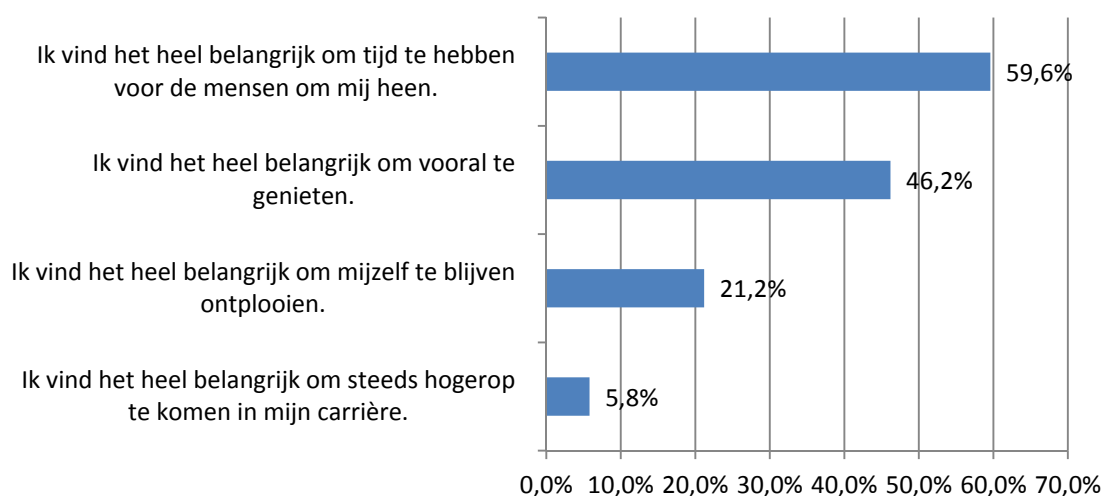
23. “Iemand van buitenaf kan lastig onderdeel van de gemeenschap worden.” (54 reacties)

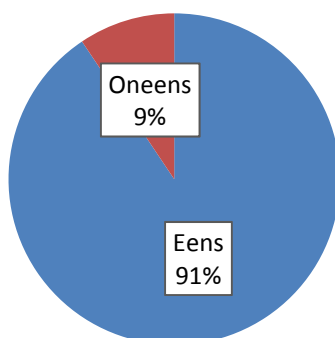
24. “Ik vind het belangrijk om gemeenteleden doordeweeks te ontmoeten.” (48 reacties)

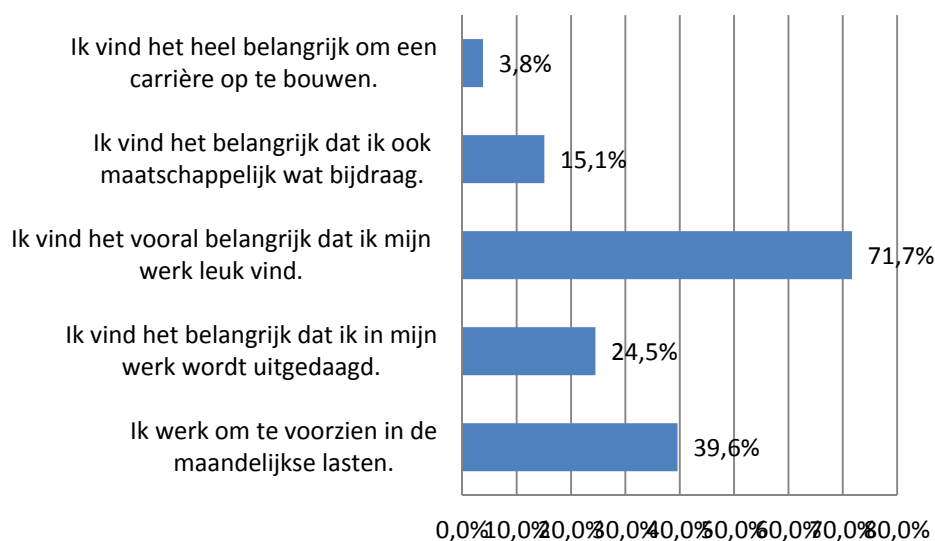
25. Welke van de onderstaande uitspraken pas het best bij u? (50 reacties)

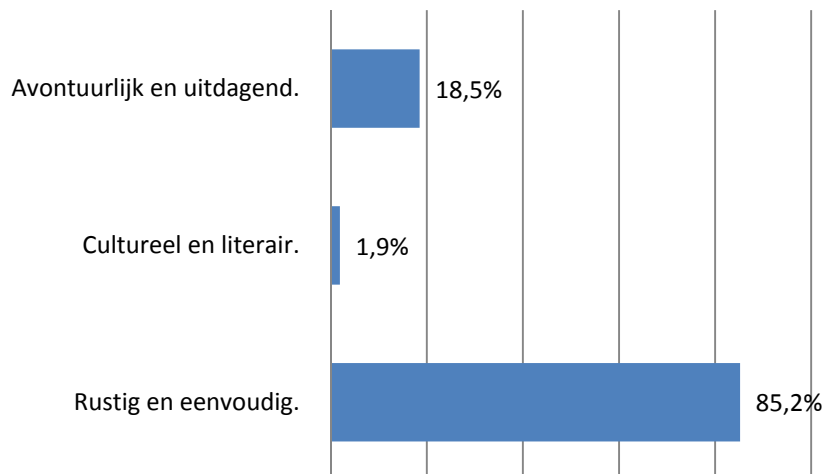
26. "Ik vind het belangrijk om te weten wat er in de wereld om mij heen gebeurt." (53 reacties)

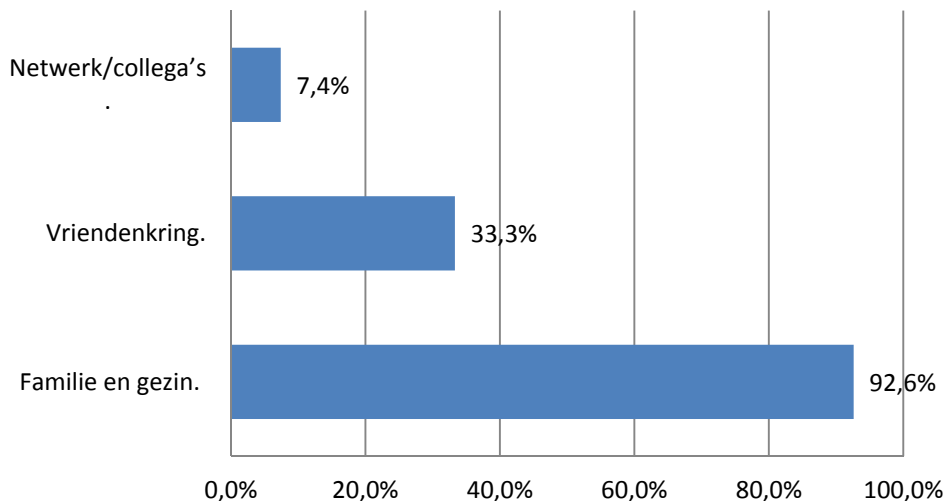
27. Wat vind u belangrijk aan uw werk? (53 reacties)

28. Hoe vult u het liefste uw vrije tijd in? (54 reacties)

29. Wat zijn de belangrijkste sociale relaties in uw leven? (54 reacties)

30. Is er nog iets wat u kwijt wilt?

1. We missen een JV+ voor mensen boven de 23 (mannen en vrouwen samen).
2. We vinden het belangrijk dat predikanten boeiend zijn in hun preken
3. "Meer hart tot hartgesprekken nodig, of soms vraagggesprekken met de dominee na afloop van de dienst. Zodat de stof kan landen en vragen weggenomen kunnen worden. Inhoud preken zou (voor sommige mensen) wat makkelijker mogen/ beter begrijpbaar. "
4. (58 jaar oud). Ik voel me helemaal opgenomen in de gemeente. Ik vind het belangrijk dat Gods Woord met liefde geprekeet word. Dat ook iedereen gehoord wordt. Ruimte is voor jeugd, wen we
5. Het feit adat vraag 18 en 19 negatief is ingevuld ligt ook zeker aan ons zelf als wij bijv. meer kerkelijk betrokkenheid toonde door bijv. een kring of Bijbelstudie dan ontmoet je ook meer gemeenteleden, maar door druk gezin enz. is dit soms lastig.
6. Tips tegen kerkverlating:
 1. coördinatievrijwilligers aanstellen, die database bijhoudt en coaching verleent. (doel: teleurstelling voorkomen, talenten niet onopgemerkt laten, zorgen voor centrale communicatie)
 2. Eén van beide erediensten ontmoeting (en viering) meer centraal stellen

3. Powerpoint inzetten bij mededelingen, waardoor betrokkenheid toeneemt (foto's e.d.)
7. Soms gaat de kerk erg diep op iets in om er meer uit te halen. Maar geloven als een kind is eenvoudig. Dat mis ik soms in de kerk.
 8. We vinden het fijn als de diensten 'gewoon' blijven
 9. De moderne liederen wil ik vooral voor mijn kinderen en hun beleving van het geloof in Jezus Christus naar een andere kerk ga. Ik zou graag om die reden hierheen willen/kunnen gaan.
 10. Ik mis iets voor de jonge kinderen tijdens de dienst. In veel kerken (Barneveld en Ede) gaan de kinderen van 4 t/m 6 jaar een half uur nadat de dienst gestart is met een leidster mee om daar de preek op een kinderlijke manier te beleven. Hier pikken jonge kinderen meer van op dan van een langdurige preek.

Bijlage 5. Conclusies praktijkonderzoek

Conclusies interview algemene kerkenraad:

1. Betrokkenheid is enerzijds meeleven met kerkgang en het verenigingsleven, anderzijds gemeente zijn en oog hebben voor elkaar.
2. Betrokken zijn is het bezoeken van beide zondagse diensten of het bezoek van een zondagse dienst in combinatie met een doordeweekse activiteit.
3. Jonge gezinnen haken af op omslagpunten, bij het trouwen en het krijgen van kinderen.
4. Het grijze gebied is verdwenen, jonge gezinnen haken af of zijn heel betrokken.
5. Jonge gezinnen mogen niet worden verloren, vanwege de voortgang van de kerk en hun persoonlijk heil.
6. Gemeente wil ontdekken wat jonge gezinnen bij kunnen dragen aan de gemeente van Christus.
7. Om jonge gezinnen te betrekken bij de kerkdienst is er een gevarieerd aanbod van kerkdienst en verenigingswerk nodig.

Conclusies interviews jonge gezinnen:

8. *Herkenning van de problematiek.* Alle jonge gezinnen gaven aan dat ze het probleem herkenden. Al gaven ze ook dat het breder was, dan enkel de jonge gezinnen en enkel de lokale gemeente.
9. *Huizenmarkt.* Dat jonge gezinnen na hun trouwen uit de gemeente verdwijnen, komt voor een gedeelte door de lokale huizenmarkt.
10. *Tijd/Prioriteit.* Veel jonge gezinnen zeiden dat de verminderde betrokkenheid niet alleen te wijten is aan een gebrek aan tijd, maar eerder een gebrek aan prioriteit.
11. *Opvoeding.* Het wordt heel belangrijk gevonden hoe het geloof en de kerkgang door de ouders wordt voorgeleefd, al wordt dit op verschillende manieren ervaren.
12. *Vorm / Identiteit.* Qua oplossingen lopen de meningen uiteen. Waar de een pleit om als kerk terug naar de kern te gaan en alle vernieuwingen terug te draaien, pleit de ander er weer voor om de kerk veel meer te gaan vernieuwen.
13. *Gemeenschap.* Iemand is een 'echte' Kootwijkerbroeker of iemand is dat niet. Er heerst een groot gemeenschapsgevoel, dit is een kracht die je ook binnen de gemeente terug ziet komen. Het is volgens sommige gezinnen heel moeilijk om te integreren.
14. *Activiteiten.* Hier was men niet eenduidig over. Er is het gevaar van teveel activiteiten, daarnaast zijn er ook jonge gezinnen die tussen wal en schip belanden.
15. *Preken.* Over de predikant(en) is men vaak positief.
16. Betrokkenheid heeft drie aspecten: feitelijke, inhoudelijke en emotionele betrokkenheid.
17. Door de drie aspecten te combineren kun je acht groepen vormen.

Conclusies enquête:

18. Bepalen betrokkenheid:
 - a. Van de geënquêteerde gezinnen is 39% feitelijk betrokken.
 - b. Van de geënquêteerde gezinnen is 93% inhoudelijk betrokken.
 - c. Van de geënquêteerde gezinnen is 76% emotioneel betrokken.
19. Aan de hand van de drie aspecten van betrokkenheid kunnen acht groepen gemaakt worden. De grootste groepen zijn, de ideale betrokkenen, JJJ (36%), de minder trouwe kerkganger, NJJ (37%) en de niet kerkelijke betrokken gelovigen, NJN (14%). Binnen de groepen was er te veel verdeeldheid om conclusies per groep te trekken.
20. Feitelijke betrokkenheid hangt vooral af van het wel of niet bezoeken van kerkelijke activiteiten. Het niet bezoeken van activiteiten is vaak te wijten aan een gebrek aan behoefte en niet aan een gebrek aan relevantie.
21. Wanneer de kerkenraad de norm van feitelijke betrokkenheid aanpast naar het bezoeken van de wekelijkse kerkdienst, dan is ineens 67% van de jonge gezinnen betrokken.

22. De gemeente kent een harde kern die twee keer per zondag naar de kerk gaat, een taak binnen de gemeente heeft en veel activiteiten bezoekt.
23. Onder de geënquêteerde waren geen jonge gezinnen die aangaven niet het christelijk-geloof aan te hangen.
24. Er zijn zes gezinnen die aangeven andere gemeentes te bezoeken omdat de gemeente niet voldoende aansluit bij hun geloofsvragen of geloofsbeleving. Een andere reden kan zijn dat zij zich niet verbonden voelen met de identiteit van de gemeente.
25. Het kan voor jonge gezinnen die in de gemeente komen moeilijk zijn om te integreren. Hierin is echter veel verschil waar te nemen.
26. Integratie in de gemeente is verbonden aan feitelijke betrokkenheid.
27. De jonge gezinnen zijn voornamelijk in te delen in de volgende life style-milieus: 'Traditionele Burgerij', 'Nieuwe Conservatieven' en Moderne Burgerij'.
28. Traditionele Burgerij: Het is voor hen belangrijk dat de kerk trouw op hun plek blijft doorgaan met waar ze voor staan.
29. Nieuwe Conservatieven: Kerk dient hen bewust te maken van de noodzaak om geloof een centrale plaats te geven.
30. Moderne Burgerij: Kerk dient hun taal te leren verstaan, om hen zo te kunnen bereiken.